

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ВІННИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ ДЕПАРТАМЕНТУ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

Т. М. Дрозд

**Комунікативна
компетентність вчителя:
теорія і практика**

м. Вінниця

2013

Автор: **Дрозд Тетяна Михайлівна**, методист міського методичного кабінету департаменту освіти Вінницької міської ради

Дрозд Т.М. Комуникативна компетентність вчителя: теорія і практика. Науково-методичний посібник / Т.М. Дрозд – Вінниця : ММК, 2013. – 124 с.

Рецензенти:

Юрчук Л. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри методології та управління освітою ВОПОПП.

Василенко Н. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методології та управління освітою ВОПОПП.

У посібнику пропонується науково-методичне обґрунтування змісту й технології розвитку комуникативної компетентності вчителів за умов неперервності навчання у курсовий та міжкурсний періоди післядипломної освіти, висвітлено науково-методичні засади діяльності консультативно-тренінгового центру «Крок», приділено увагу проведенню комуникативного тренінгу «Мистецтво педагогічної комунікації» як провідному напрямку роботи КТЦ.

Посібник може бути цікавим викладачам закладів післядипломної педагогічної освіти та працівникам методичної служби, вчителям-філологам, широкому педагогічному загалу, всім, хто переймається питаннями ефективної комунікації та бажає підвищити рівень своєї комуникативної компетентності.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА	6
1.1. Проблема комунікативної компетентності педагогів у психолого-педагогічній літературі	6
1.2. Модель розвитку комунікативної компетентності педагогів	15
РОЗДІЛ II. ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У ПРАКТИКУ РОБОТИ МІСЬКОГО МЕТОДИЧНОГО КАБІНЕТУ ДЕПАРТАМЕНТУ ОСВІТИ ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ	20
2.1. Зміст і напрями діяльності консультативно-тренінгового центру «Крок» міського методичного кабінету департаменту освіти Вінницької міської ради	20
2.2. Технологія проведення тренінгу	40
2.3. Розробка тренінгових занять	41
2.4. Результативність роботи консультативно-тренінгового центру «Крок»	109
ВИСНОВКИ	114
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	117
УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ	122
ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ	123

ВСТУП

Актуальність дослідження. Серед принципових змін у системі освіти кінця XX – початку XXI століття в Україні варто відзначити таке: притаманна їй традиційно лінійна монологічність змінюється на нелінійну діалогічність, полілогічність. Саме тому особливого значення набуває ефективна педагогічна комунікація. Сучасні вимоги щодо компетенцій учнів загальноосвітніх шкіл вимагають якісно нової діяльності вчителів, що повинні давати учням зразок змістовного, точного, виразного й емоційного, бездоганно грамотного мовлення.

У концептуальних документах розвитку освіти України (закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національна доктрина розвитку освіти», «Національна стратегія освіти в Україні на 2012-2021 роки», Державна програма «Вчитель», Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні) наголошується: особистість педагога, його професійна компетентність набуває особливого значення.

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена також тим, що рівень комунікативної компетентності вчителів впливає на розвиток особистості та творчої індивідуальності суб'єктів спілкування, на зростання рівня самооцінки, формування ціннісних орієнтацій, зрештою на ефективність педагогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу та результативність навчально-виховної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі.

Аналіз наукової літератури свідчить, що професійній підготовці вчителя, розвитку його особистості, професійної компетентності завжди приділялась належна увага. Думка про провідну роль комунікативного компонента діяльності вчителя підкреслюється в низці досліджень психолого-педагогічного характеру, зокрема у працях І. Зязюна, В. Кан-Калика, О. Леонтьєва, Г. Лещенко, Є. Рогова та ін. [2, 3, 10, 11, 20]. Значна увага вчених приділяється окремим аспектам мовленнєвої діяльності (Б. Головін) [1], проблемам практичної риторики (О. Когут, С. Коваленко, Л. Мацько та О. Мацько, Л. Нечволод та В. Парашич, Г. Сагач, В. Федорчук) [17, 4, 13, 15, 22, 25].

Проте нові підходи, що вироблені сучасними лінгводидактикою, педагогікою, психологією не впроваджені системно в педагогічну практику. Тому виникають суперечності:

- між зростаючими вимогами щодо рівня педагогічного спілкування, публічного мовлення вчителя та якістю реальної професійної підготовки, недостатністю риторичної компетентності, низьким рівнем риторичної культури в сучасному суспільстві;

- між великим обсягом інформаційного простору та недостатністю сучасного методологічного забезпечення щодо розвитку комунікативної компетентності.

Тому постає проблема ***пошуку ефективних технологій розвитку комунікативної компетентності вчителів у системі неперервної освіти в міжкурсний період.***

Зазначена проблема окреслює такі завдання:

1. Ознайомитися з теоретичними основами розвитку комунікативної компетентності педагогів у психолого-педагогічній літературі.
2. Розробити й теоретично обґрунтувати модель розвитку комунікативної компетентності педагогів.
3. Впровадити модель розвитку комунікативної компетентності педагогів у практику роботи міського методичного кабінету.
4. Створити навчальне забезпечення реалізації моделі розвитку комунікативної компетентності педагогів.

Таким чином, актуальність, педагогічна та соціальна значущість проблеми розвитку комунікативної компетентності педагогів зумовили пошуки ефективних форм роботи та створення консультативно-тренінгового центру як інноваційної структури, особливістю якої є особистісно-діяльнісний підхід до організації практичних занять із педагогічними працівниками.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

1.1. Проблема комунікативної компетентності педагогів у психолого-педагогічній літературі

Комунікативна компетентність сучасними дослідниками одностайно визначається серед ключових компетентностей особистості. Комунікативна компетентність педагога є цілісним, інтегративним, багаторівневим утворенням. Вона має складну структуру, що відображає зовнішню та внутрішню сторони спілкування (понятійно-операційна та особистісна складові), особливості діяльності (базові та професійні), рівень засвоєння (знання, уміння). Проте аналіз наукових джерел засвідчує відсутність єдності у визначенні даного поняття.

Розглянемо обґрунтовані науковцями варіанти структури професійної педагогічної комунікативної компетентності. Звернемося до результатів дисертаційних досліджень останніх років. Найбільш загальною є структура комунікативної компетентності, запропонована І. Нестеровою [14]:

- особистісна складова включає в себе рефлексію, емпатію, здібність до децентрації та прогнозування, комунікативну толерантність, діалогічну спрямованість у спілкуванні;
- понятійно-операційна складова представлена знаннями та уміннями, необхідними для ефективного рішення комунікативних педагогічних задач.

Р. Козьяков [5] у структурі комунікативної компетентності виділяє три складові:

- мотиваційно-спонукальну, що містить у собі мотиви вибору професії, схильності особистості до певного виду діяльності, потребу в спілкуванні;
- особистісних якостей, а саме: комунікабельність, соціально-психологічна спостережливість, емпатія;
- функціонально-операційну: уміння слухати, переконувати, здатність

розуміти зміст слів, невербальну мову та володіння засобами спілкування.

На нашу думку, такі складові як мотиваційно-спонукальні та особистісних якостей доцільно об'єднати в межах особистісної складової, що ми спробуємо довести нижче.

О. Тармаєва [24] виділяє наступні структурні компоненти комунікативної компетентності:

- мотиваційний, що знаходить своє вираження в потребах і цілях гуманістичної комунікативної взаємодії з учнями;
- аксіологічний – відображає сукупність педагогічних цінностей (ставлення до педагогічної теорії, освітньої практики, особистості учня, власної особистості як суб'єкта професійної діяльності);
- інформаційно-змістовний передбачає володіння системою знань, необхідних для здійснення продуктивної гуманістично орієнтованої взаємодії з учнями;
- операційно-діяльнісний характеризує практичний, дієвий аспект комунікативної компетентності. Зміст його представлено системою комунікативних умінь.

На основі проведеного аналізу, О. Тармаєва структурує таку систему знань:

- знання психологічної структури особистості учня, закономірностей розвитку дитини з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей,
- знання структури комунікативного акту, способів організації комунікативної педагогічної взаємодії,
- знання алгоритмів поведінки в конкретній ситуації педагогічного спілкування, тактики й стратегії поведінки, стилів педагогічного спілкування,
- знання морально-етичних норм і правил спілкування з учнями.

Науковець слушно зауважує, що структурні компоненти виділені умовно з метою осмислення сутності комунікативної компетентності. В реальній дійсності вони взаємопов'язані та взаємообумовлені.

О. Прозорова [19], розглядаючи комунікативну компетентність як

складну особистісну характеристику, виділяє в її структурі два рівні:

- комунікативні цінності – це комунікативні здібності та якості особистості;
- комунікативна поведінка – уміння та навички спілкування, психолого-педагогічна інформованість.

При цьому дослідниця наголошує, що основна роль у цій структурі належить комунікативним цінностям, які обумовлюють мотивацію вчителя, його потребу в спілкуванні з дітьми, врешті його комунікативну поведінку.

Вивчаючи питання становлення культури професійно-творчого спілкування майбутніх учителів, М. Лазарєв [7] виділяє такі його структурні компоненти:

- гуманістична спрямованість і творча мотивація діяльності педагога (любов до дітей, постійний інтерес до спілкування з ними, доброзичливість, креативний підхід до вирішення завдань спілкування, до діалогу з учнями, прагнення до постійного підвищення культури спілкування);
- знання основ теорії педагогічного спілкування (методології, сутності, структури, стилю спілкування, творчих підходів до вирішення комунікативних задач, діагностики культури професійного спілкування);
- комунікативно-творчі здібності (адекватність оцінки ситуації та поведінки вчителя, діалогічність, здатність переконувати, емоційна стійкість, мовленнєва виразність, здатність моделювати спілкування).

Найбільш розгалуженою є структура комунікативної компетентності С. Шатрової [29], де виділено 5 груп компонентів:

- базові – наявність потреби в спілкуванні з дітьми, емпатії, позитивної установки на іншу людину, відкритість;
- змістові – уміння будувати власне мовленнєве спілкування;
- операційні – уміння встановлювати контакт, заявляти свою позицію, формулювати точку зору, слухати та оцінювати висловлювання, контролювати перебіг спілкування, робити висновки й підводити підсумки обговорення;
- проектувальні – уміння будувати стратегію комунікації: вибирати жанр,

стиль поведінки, комунікативну техніку відповідно до прогнозу спілкування;

- корекційні – уміння коригувати процес комунікації.

З огляду на сказане, спробуємо класифікувати основні компоненти та зміст професійно-комунікативної компетентності педагогів (рис. 1.1).



Рис. 1.1. Структура комунікативної компетентності педагога

Розглянемо детально зміст кожної з означених складових.

Загальна комунікативна компетентність базується на таких основних уміннях:

- установити контакт зі співрозмовником,
- підтримувати розмову,
- будувати висловлювання залежно від мети комунікації,
- дотримуватися морально-етичних норм і правил спілкування.

Професійна комунікативна компетентність передбачає володіння термінологічною лексикою відповідної галузі діяльності, уміння організовувати та здійснювати конструктивне ділове спілкування як з колегами, так і з нефахівцями (за потребою).

Професійна педагогічна комунікативна компетентність доповнює вищезазначене наявністю позитивної установки на спілкування з дітьми, знанням теорії педагогічного спілкування, вікової психології та умінням спілкуватися з різновіковою аудиторією. Більш детально ми розкриємо це поняття, характеризуючи його складові.

Особистісна складова об'єднує мотиваційно-спонукальну складову та особистісні якості та цінності.

Під мотиваційно-спонукальною складовою розуміємо:

- мотиви вибору професії,
- схильність до діяльності за типом «людина-людина», потреба у спілкуванні,
- визнання педагогічних цінностей,
- гуманістично спрямована взаємодія з учнями.

Особистісні якості та цінності варто насамперед відзначити такі: комунікабельність, толерантність, позитивна установка на іншу людину, емпатія, соціально-педагогічна спостережливість, діалогічна спрямованість у спілкуванні, емоційна стійкість, комунікативно-творчі здібності, здібність до децентрації та прогнозування, рефлексія.

Характеристику операційно-діяльнісної складової почнемо з понятійного змісту:

- знання та уміння, необхідні для ефективного рішення комунікативних педагогічних задач,
- знання вікових психолого-педагогічних особливостей розвитку дитини,
- знання основ теорії педагогічного спілкування, способів організації комунікативної педагогічної взаємодії,
- знання інформаційно-комунікаційних технологій.

Функціонально-операційна складова педагогічної комунікативної компетентності базується на таких уміннях:

- встановити контакт з учнями, їхніми батьками, колегами, правильно обирати комунікативний стиль спілкування,

- володіння засобами вербальної та невербальної комунікації,
- уміння слухати та переконувати, формулювати власну точку зору, відстоювати свою позицію,
- уміння контролювати перебіг процесу спілкування, робити висновки й підводити підсумки,
- використання диференційованого та індивідуального підходу до учнів,
- додержання педагогічної етики, моралі,
- вміння вирішувати педагогічні проблеми,
- проєктувальна й корекційна аналітична діяльність.

Фахова комунікативна діяльність педагога передбачає спеціальні вимоги щодо його компетентності. Розглянемо як приклад фахові комунікативні вміння вчителів філологічних спеціальностей.

По-перше, це ґрунтовна теоретична підготовка з питань викладання:

- знання лінгвістичної та літературознавчої термінології, теоретичних основ та сучасних досягнень мовознавства й теорії літератури,
- знання методичних засад викладання мови та літератури в школі.

По-друге, це спеціальні комунікативні вміння:

- володіти технікою мовлення та читання, тобто тонове (висота, сила, гучність тощо) та обертонове (темброве) звучання, мелодика мовлення (інтонація, темп),
- адаптувати лінгвістичний матеріал з урахуванням віку учнів, продукувати навчальний текст, цілевідповідно добирати матеріал з урахуванням дидактичних та виховних завдань,
- володіти монологічною та діалогічною формами мовлення, технікою ведення дискусії,
- здійснювати різні види аналізу текстів усіх стилів,
- використовувати лексичні, синтаксичні, стилістичні засоби мовленнєвої виразності (художні засоби), що репрезентують красу і багатство рідної мови,
- вдосконалювати комунікативні якості мовлення: правильність, точність, логічність, ясність, чистоту, образність, багатство, різноманітність мови,

доречність, доступність, достатність, стислість, змістовність, емоційність, естетичність, дієвість,

- вдосконалювати власні риторичні навички,
- знаходити й виправляти недоліки та помилки у висловлюваннях, редагувати власне та чуже мовлення,
- оцінювати висловлювання (усні, письмові) різних стилів, типів і жанрів з урахуванням змістової правильності мовлення, лінгвістичних та екстралінгвістичних особливостей,
- оцінювати комунікативну діяльність учнів та свою власну, постійно підвищувати рівень комунікативного самоконтролю,
- володіти комунікативно-імпровізаційними навичками,
- розвивати творчі здібності та креативне мислення.

Підсумовуючи сказане, схематично впорядкуємо основні складові комунікативної компетентності вчителів філологічних спеціальностей (рис. 1.2):

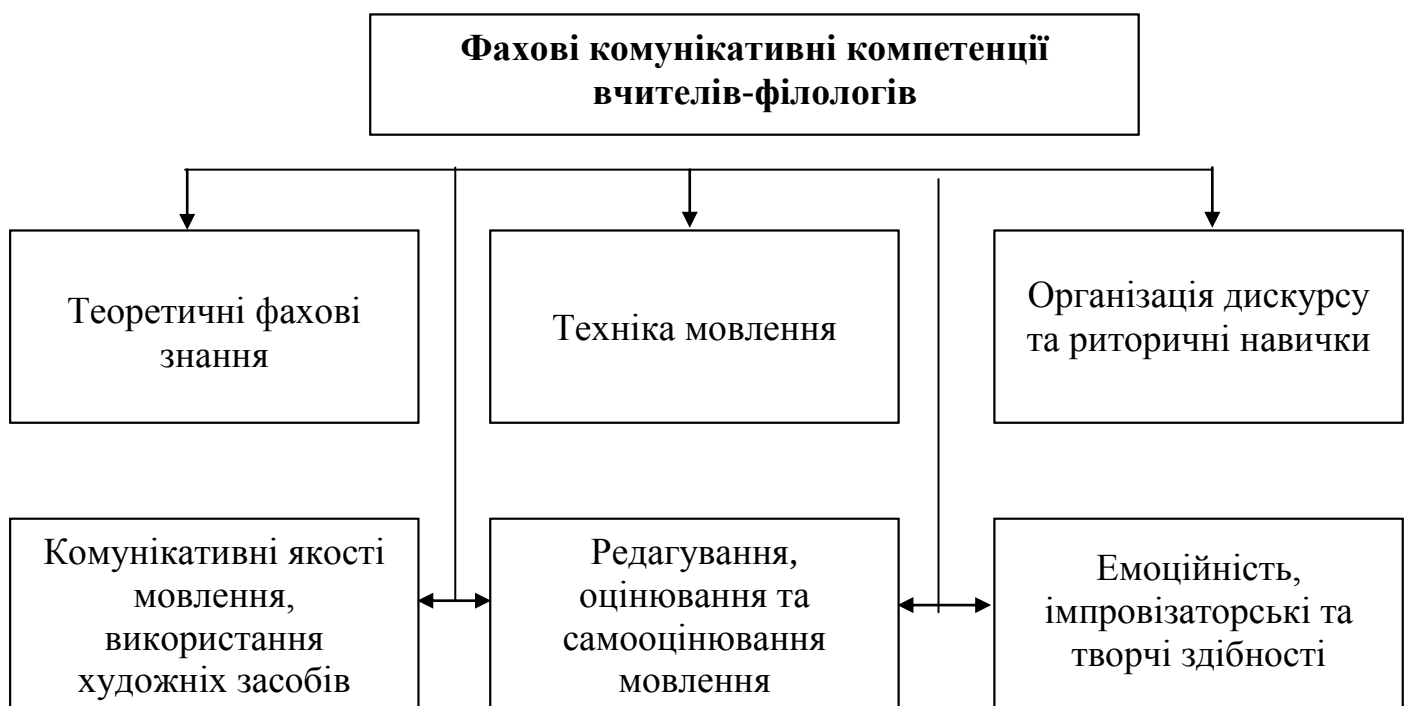


Рис. 1.2. Фахові комунікативні компетенції вчителів-філологів

Щодо основних змістових компонентів комунікативної компетентності серед науковців також немає єдності. Переважно це питання розглядається в

контексті вивчення іноземних мов. Ми поділяємо думку, що основними змістовими компонентами комунікативної компетентності вчителів є мовна, мовленнєва, риторична компетенції. У процесі педагогічної взаємодії вони мають виступати інтегровано.

Мовна (або лінгвістична) компетентність – це здатність розуміти й продукувати необмежену кількість правильних у мовному сенсі речень за допомогою засвоєних мовних знаків і правил їх поєднання.

Мовлення ґрунтується на психічній діяльності людини, залежить від її інтелектуального та емоційного розвитку і, безперечно, спирається на мовні знання. Таким чином, мовленнєва компетентність – це здатність добирати й використовувати мовні засоби з метою здійснення ефективної комунікації. Мовленнєва діяльність впливає на формування культури мислення, розвиток креативних якостей особистості, підвищення рівня вихованості. Тому це поняття варто розглядати не лише як лінгвістичне явище, а духовно-етичне; у ньому відображено моральну й громадянську позицію людини.

Існує найтісніший взаємозв'язок і взаємозалежність між мовленням і ораторською майстерністю. Риторичну компетентність можна визначити як здійснення двосторонньо спрямованої взаємодії, здатність будувати монологічну, діалогічну, полілогічну мовленнєву діяльність на засадах суб'єкт-суб'єктної риторичної взаємодії. Мета риторичної діяльності полягає в досягненні взаєморозуміння та співробітництва, переконання розглядається як засіб досягнення ефективності комунікації.

Потрібно підкреслити, що у розвитку комунікативної компетентності вчителів повинна бути представлена як нормативна тенденція (засвоєння соціально заданих норм та взірців), так і особистісно-творча, що передбачає реалізацію індивідуальних особливостей мовлення в процесі спілкування. Таким чином, комунікативна діяльність вчителя має підпорядковуватись загальним цілям педагогічної комунікації і, водночас, врахувати індивідуальні особливості мовлення вчителя, що проявляються на рівні лексики, стилістики, граматики, добору мовних засобів та динаміки їх використання.

Оперуючи термінами «мовна, мовленнєва, риторична комунікативна компетентність», вважаємо за потрібне додатково зупинитися на висвітленні поняття «мовленнєвий позитив». У вітчизняному мовознавстві, педагогіці, психології ми його не зустрічаємо, хоча для використання бачимо реальні підстави. Наведемо декілька аргументів.

Серед професійно значущих особистісних якостей вчителя називають емпатійність, як особливу її форму виділяють уміння співпереживати, відчувати емоційні стани інших людей. Виходячи з цього, І. Лебедик робить висновок: «Важлива якість педагога – позитивне спілкування» [8].

Л. Ніколенко, визначаючи домінанти післядипломної освіти, підкреслює, що навчання слухачів в умовах особистісно орієнтованої освіти потребує психологічної перебудови. Найперше слухачі мають виробити позитивне мислення [16].

Звернемося до робіт російської дослідниці В. Харченко [27]. Термін «мовленнєвий позитив» використовується і розуміється в аспекті позитивно емоційно-забарвлених слів, увагу науковця привертає побутовий стиль мовлення. На нашу думку, цей термін є вдалим як загальна характеристика поведінки мовця в конструктивній ситуації спілкування, що досягає мети комунікації. Існують не тільки готові блоки позитива, а ще мовні та мовленнєві рівні його вивчення. Це ситуації та форми спілкування, що стимулюють найбільш достойну мовленнєву поведінку.

Щоб підкреслити слушність нашої думки, встановимо взаємозв'язок: Л. Ніколенко говорить про закон заміни негативних думок на позитивні; про закон звички: будь-яка думка, що повторюється, стане звичкою. Додамо: мова є засобом оформлення та зовнішнього вияву думки, мовлення розкриває індивідуальність особистості, зокрема й мисленнєвої діяльності. Прочитуємо науковця далі: «Якщо людина думає позитивно, вона бере свою свідомість під повний контроль. Зусиллям волі та повторенням можна виробити звичку мислити й чинити по-новому, стати цілковито позитивною людиною та змінити своє життя на краще» [16, 39]. Порівняємо сказане з формулами

самонавіювання, запропонованими І. Зязюном [2] з метою вдосконалення педагогічного мовлення: під час складання словесних формул варто дотримуватися таких правил: формула має бути чіткою і лаконічною, не містити заперечної частки «не», послідовність словесних формул така: хочу – можу – буду – є: «Я хочу бути спокійним і впевненим, я можу бути спокійним і впевненим, я буду спокійним і впевненим, я спокійний і впевнений». Констатуючи безпосередній найтісніший взаємозв'язок мислення і мовлення, вважаємо доречною організацію подальшої роботи з питань мовленнєвої комунікації. На наше глибоке переконання, підґрунтям цього процесу стане стійкий мовленнєвий позитив вчителя – емоційно зважена, змістовно довершена, психологічно доцільна мовленнєва діяльність учителя, що має на меті досягнення ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Розглянувши структуру та змістові складові педагогічної комунікативної компетентності, спробуємо розробити й теоретично обґрунтувати модель розвитку комунікативної компетентності педагогів.

1.2. Модель розвитку комунікативної компетентності педагогів

У сучасному європейському освітньому просторі провідного значення набуває концепція неперервного навчання фахівця впродовж життя як фундаментальна основа нової філософії освіти. Неперервність підвищення кваліфікації вчителів має забезпечуватися наступністю в курсовий і міжкурсний періоди, спільною діяльністю інститутів післядипломної освіти, методичних кабінетів міського (районного) рівня, загальноосвітніх навчальних закладів; організацією послідовних, цілісних етапів розвитку науково-методичної компетентності фахівців; проведенням різноманітних навчальних форм, об'єднаних змістовно та структурно. Ефективності цей процес набуває за умов переходу від традиційної моделі навчання до інноваційної.

Спробуємо визначити складові моделі розвитку комунікативної компетентності педагога.

Провідними загальнонауковими засадами у створенні моделі вважаємо

андрагогічний, акмеологічний, компетентнісний та особисто орієнтований підходи.

Оскільки теоретичні положення будь-якої системи синтезуються в принципах, у процесі визначення педагогічних умов розвитку комунікативної компетентності педагогів таким фундаментом та методологічною основою стали:

- основні принципи організації післядипломної освіти (гуманізація, комплексність, інтеграція, індивідуальний підхід до кожної особи, єдність із системою підготовки фахівців), які ґрунтуються на положеннях Конституції України, Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та інших державних документах;

- основні андрагогічні принципи (принцип опори й досвід того, хто навчається, принцип розвитку освітніх потреб, принцип спільної діяльності об'єктів навчального процесу);

- акмеологічні принципи (принцип єдності особистості та діяльності, принцип розвитку).

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що педагогічними умовами, які сприяють розвитку комунікативної компетентності, є:

- орієнтація курсової підготовки та методичної роботи з педагогічними працівниками в міжкурсовий період на сучасні вимоги до професійної компетентності;

- цілісність, неперервність і системність організації різних видів роботи;
- особисто-орієнтована спрямованість форм та методів роботи;
- реалізація комплексності, інтегративності й інноваційності у процесі методичної роботи та курсової підготовки;

- організація роботи з використанням активних методів навчання.

Таким чином, ми розглянули теоретичну складову моделі розвитку комунікативної компетентності педагога. Доповнимо її зміст практичною складовою.

В. Сидоренко пропонує багаторівневу циклічну модель підвищення кваліфікації вчителів-словесників, відповідно до якої міжтестастійний період складається з 4 етапів:

I. Пропедевтично-прогнозувальний етап

II. Курсовий етап (організаційно-мотиваційний формат, контрольнo-дистанційний формат, підсумково-звітoвий формат)

III. Післякурсoвий (міжкурсoвий) етап (установчий формат, пошуково-діяльнiстний формат, аналітичний формат)

IV. Рефлексивно-корекційний етап.

Якщо зосередитися на міжкурсoвій методичній роботі з педпрацівниками, то виділяємо такі етапи розвитку комунікативної компетентності:

- діагностично-інформаційний,
- навчально-моделюючий,
- корекційно-реалізуючий,
- творчий.

Погоджуємося з думкою науковців, що андрагогізацію змісту, форм та методів навчання в системі післядипломної освіти забезпечують три основні характеристики: проблемність, ситуативність, діалогічність змісту навчання та процесуальних форм його існування (форм, методів, засобів).

Перевага повинна надаватися суб'єктній активності педагога, практико-зорієнтованим заняттям, що ґрунтуються на активних технологіях, зокрема інтерактивні, актуалізовані лекції, дискусії, акмеологічні практикуми, аналіз ситуацій або case-метод, тренінги, адаптивні технології навчання, конференції з обміну досвідом, ігротехнології професійного вдосконалення, такі як імітаційні, ділові, організаційно-діяльнісні, ситуаційно-рольові тощо. Дієвими формами підвищення педагогічної майстерності вчителя є також участь в інноваційних освітніх проектах, фахових конкурсах, у роботі творчих, динамічних, ініціативних груп, постійно діючих семінарах, круглих столах, педагогічних консиліумах, аукціонах творчих ідей, ярмарках педагогічної творчості, школі педагогічної майстерності, комунікативних тренінгах тощо. Широкого

використання повинні набути сучасні ІКТ.

Розкриваючи практичну складову моделі розвитку комунікативної компетентності педагога, окрім змісту, форм і методів роботи вважаємо за потрібне виокремити види впливу на педагога. Обґрунтуємо цю думку.

Реалізація професійного потенціалу особистості визначається як об'єктивними можливостями, так і внутрішньоособистісними чинниками, серед яких провідну роль відіграють здібності, цінності й мотивація діяльності. Спілкування поєднує в собі два взаємопов'язаних рівня: зовнішній, поведінковий і внутрішній, глибинний, що має визначальне значення по відношенню до першого. Спонукання педагогів до розвитку професійної компетентності сприятиме перетворенню ситуативної позитивної мотивації в стійкий особистісний витвір. Пропонуючи систему активних форм роботи для розвитку позитивного мовлення, ми впливаємо на корекцію мотиваційно-ціннісної сфери особистості, формуємо навички рефлексії, що дає поштовх до самовдосконалення. Наразі потреба в самоосвіті й саморозвитку є основним чинником, внутрішньою рушійною силою вдосконалення майстерності педагогічних працівників.

Виходячи з вищевикладеного, пропонуємо таку модель розвитку комунікативної компетентності педагога (рис. 1.3).

Підводячи підсумки, акцентуємо увагу на очікуваному результаті. Академік О. Киричук у понятті «комунікативна діяльність особистості», виділяє три підсистеми:

- комунікативний потенціал – іманентні від народження задатки людини до спілкування із собі подібними, її суб'єктний потенціал,
- комунікативна компетентність – набутий досвід спілкування людини в процесі її соціальної взаємодії,
- соціально-комунікативна активність – комунікативно-виконавча майстерність особистості в процесі життєдіяльності, що передбачає здатність людини до самостимуляції, саморегуляції та самокорекції у спілкуванні та несе в собі потенціал впливу на інших.



Рис. 1.3. Модель розвитку комунікативної компетентності педагога

Отож результат впровадження моделі розвитку комунікативної компетентності педагога передбачає не лише педагога з високим рівнем комунікативної компетентності, а ще соціально активну особистість, конструктивна комунікація якої здатна чинити вплив у площинах «вчитель – учні – батьки – колеги – особистісне спілкування».

Практичну реалізацію моделі розвитку комунікативної компетентності педагога розглянемо в розділі II.

РОЗДІЛ II. ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ
У ПРАКТИКУ РОБОТИ МІСЬКОГО МЕТОДИЧНОГО КАБІНЕТУ
ДЕПАРТАМЕНТУ ОСВІТИ ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

2.1. Зміст і напрями діяльності консультативно-тренінгового центру «Крок» міського методичного кабінету департаменту освіти Вінницької міської ради

З метою створення соціально-освітнього простору, який забезпечує можливість неперервної освіти та удосконалення педагогічного професіоналізму вчителя, розвитку його професійної, зокрема й комунікативної компетентності, на базі міського методичного кабінету департаменту освіти Вінницької міської ради створено консультативно-тренінговий центр «Крок».

Консультативно-тренінговий центр «Крок» – це інноваційна науково-методична структура, створена на базі методичного кабінету департаменту освіти Вінницької міської ради наприкінці лютого 2012 р.

Діяльність центру стала можливою за умов співпраці Вінницького обласного інституту післядипломної освіти педпрацівників і роботи міського методичного кабінету, адже наукове дослідження проводиться на базі інституту, а експериментальна його частина стала втілюватись у життя на базі міського методичного кабінету.

Метою діяльності КТЦ «Крок» є створення умов для активізації внутрішнього потенціалу та удосконалення педагогічного професіоналізму вчителя, що забезпечується реалізацією принципів неперервності освіти, особистісно-діяльнісного підходу, впровадження інтерактивних методів роботи. Сутність КТЦ полягає в центрації науково-практичної роботи на особистості педагогічного працівника, його зростанні за рахунок збагачення власного досвіду.

Науково-методичні засади діяльності КТЦ, основні завдання, організаційні підходи, зміст та етапи роботи регламентовано у «Положенні про консультативно-тренінговий центр «Крок».

ПОЛОЖЕННЯ

ПРО КОНСУЛЬТАТИВНО-ТРЕНІНГОВИЙ ЦЕНТР «КРОК»

Схвалене на засіданні кафедри методології та управління освітою ВОПОПП (протокол № 1 від 03.05.2012 р.) та науково-методичної ради ВОПОПП (протокол № 6 від 07.11.2012 р.).

1. Загальні положення.

1.1. Консультативно-тренінговий центр «Крок» (далі КТЦ «Крок») є науково-методичною структурою, сутність діяльності якої полягає в спрямованості науково-методичної роботи на особистісну складову професіоналізму педагогічних працівників, у науковому та навчально-методичному супроводі розвитку професійної педагогічної компетентності.

1.2. У своїй діяльності КТЦ керується законом України «Про освіту», «Національною доктриною розвитку освіти», «Національною стратегією освіти в Україні на 2012-2021 роки», Державною програмою «Вчитель», Концепцією розвитку післядипломної освіти в Україні та Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, чинним законодавством України та цим Положенням.

1.3. КТЦ «Крок» функціонує як структурний підрозділ міського методичного кабінету департаменту освіти Вінницької міської ради (ВМР).

Робота КТЦ «Крок» здійснюється на засадах співпраці Вінницького обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників (ВОІПОПП) – наукове дослідження – і міського методичного кабінету (ММК) – експериментальна діяльність.

1.4. КТЦ «Крок» співпрацює з іншими структурними підрозділами методичного кабінету, долучається до роботи міських предметних методичних

об'єднань, Школи молодого вчителя, Школи резерву керівних педагогічних кадрів, динамічних творчих груп тощо.

1.5. Контроль за діяльністю КТЦ «Крок» здійснюють Вінницький обласний інститут післядипломної освіти (наукове дослідження) та департамент освіти Вінницької міської ради (експериментальна діяльність).

2. Мета, принципи, основні завдання та напрями роботи КТЦ «Крок»

2.1. Метою діяльності КТЦ «Крок» є створення соціально-освітнього простору, який забезпечує можливість неперервної освіти й удосконалення педагогічного професіоналізму вчителя та підвищення результатів навчально-виховної роботи.

2.2. Основними завданнями КТЦ «Крок» є:

- системне впровадження освітніх інновацій у роботу методичного кабінету;
- створення ефективних технологій навчання дорослих;
- розвиток ключових та фахових компетенцій педагогів;
- розвиток суб'єкт-суб'єктних взаємин у процесі навчально-методичної взаємодії, створення психолого-педагогічних умов для підвищення рівня загальної культури педагогів, позитивних змін мотивації, ціннісних орієнтацій, особистісних характеристик;
- розвиток навичок педагогічної рефлексії, опанування технології прийняття педагогічного рішення та подолання бар'єрів у спілкуванні, профілактика проявів деструктивної поведінки педпрацівників;
- організація очно-дистанційної форми навчання, запровадження дистанційних технологій та подолання пов'язаних із цим процесом суперечностей;
- надання індивідуальних консультацій з питань підвищення професійної майстерності педагогів.

2.3. Науково-методичні засади діяльності КТЦ «Крок»:

В основу дослідження покладені загальні наукові підходи та методологічні принципи. До загальних підходів віднесені андрагогічний, компетентнісний, акмеологічний, індивідуально-особистісний, особистісно-діяльнісний. Серед провідних загальнопедагогічних принципів зазначимо такі: професійної спрямованості та актуальності, проблемно-комплексний, активної

позиції особистості, гуманізації та демократизації процесу освіти, цілісності, варіативності та оновлення форм навчання, професійної міжпредметності.

Методологічні принципи забезпечують:

- поєднання науковості та практичної доцільності, забезпечення наступності вузівської та післядипломної професійної підготовки на етапі соціально-педагогічної адаптації молодих вчителів та використання сучасних наукових досягнень вчителями-практиками;
- інтеграцію педагогічної діяльності і неперервного навчання;
- оптимальне поєднання групових та індивідуальних форм роботи;
- проблемність та ситуативність змісту навчання, цільову спрямованість, системність, випереджальний характер та прогностичність відповідно до суспільних вимог;
- взаємозв'язок та взаємообумовленість мисленнєво-мовленнєвої діяльності;
- розвиток мовлення особистості як лінгвістичний, соціокультурний та психологічний феномен;
- здатність до саморозвитку і самовдосконалення як критерій ефективної навчальної взаємодії.

2.4. Основні напрями експериментально-дослідної роботи КТЦ «Крок»

реалізуються шляхом апробації результатів дослідження:

- організаційний (організація роботи тренінгових груп, презентація роботи КТЦ «Крок» на науково-практичних конференціях, семінарах міжнародного, всеукраїнського, обласного та міського рівня рівнів; у загальноосвітніх навчальних закладах, у фахових педагогічних виданнях, на сайті ММК;
- науково-інформаційний (розроблення науково-методичних, діагностичних та практичних матеріалів для тренінгових занять і дистанційного етапу тренінгу, висвітлення діяльності КТЦ «Крок» на сайті міського методичного кабінету);
- інноваційний (проведення тренінгу «Мистецтво педагогічної комунікації», малих тренінгових форм, семінарів-тренінгів тощо);
- науково-практичний (створення навчально-методичних посібників, розроблення методичних рекомендацій, бюлетенів, написання статей,

висвітлення питань роботи КТЦ «Крок» на конференціях, семінарах, методичних об'єднаннях тощо).

- аналітичний (аналіз результатів діяльності тренінгових груп, створення бази перспективного педагогічного досвіду).

3. Структура й управління КТЦ «Крок»

3.1. КТЦ «Крок» очолює керівник, який несе персональну відповідальність за виконання покладених на КТЦ завдань.

3.2. Керівник КТЦ «Крок» призначається і звільняється з посади завідуючою міським методичним кабінетом за погодженням з начальником департаменту освіти ВМР та ректоратом ВОПОПП.

3.3. Керівник КТЦ «Крок»:

- несе повну відповідальність за діяльність КТЦ «Крок»,
- планує роботу, розподіляє завдання за напрямками діяльності, організовує співпрацю КТЦ «Крок» з іншими структурами,
- представляє КТЦ «Крок» в установах і організаціях.

3.4. Науково-методичне керівництво КТЦ «Крок» здійснює ВОПОПП (кафедра методології та управління освітою).

3.4. На базі КТЦ «Крок», залежно від освітнього замовлення і соціально-педагогічних потреб, створюються тренінгові групи, групи підготовки тренерів, ініціативні та динамічні творчі групи, координаційні групи, консультаційні пункти.

4. Організація, зміст та етапи діяльності КТЦ «Крок»

4.1. Провідним напрямом роботи КТЦ є проведення тренінгу «Мистецтво педагогічної комунікації».

4.1.1. Передбачаються варіативні підходи до організації тренінгових груп, форми проведення визначають три етапи.

Варіативні підходи щодо організації тренінгових груп:

- Збірна група (в якій беруть участь учителі з різних навчальних закладів). Групи комплектуються за визначеними критеріями (фах, категорія, стаж роботи) або довільно. Кількість учасників тренінгової групи – 15-20 осіб.

Заняття відбуваються на базі методичного кабінету департаменту освіти ВМР або базової школи (найбільша кількість учасників групи).

- Група вчителів з одного навчального закладу. До складу такої групи можуть входити представники однієї або декількох спеціальностей. Кількість учасників тренінгової групи – 15-20 осіб. Заняття відбуваються безпосередньо на базі загальноосвітнього навчального закладу.

4.1.2. Тренінг відбувається в три етапи:

- 1 етап – очний,
- 2 етап – дистанційний,
- 3 етап – підсумково-аналітичний – очна форма.

4.1.3. Очний етап тренінгу передбачає такі організаційні варіанти:

- Один раз на тиждень по 5 годин упродовж 6 тижнів.
- Щоденні заняття по 5 годин упродовж 6 днів (інтенсивний варіант).
- Щоденні заняття по 2-3 годин упродовж 10-12 днів.
- 1 раз на тиждень по 2-3 годин упродовж 10-12 днів.

4.1.4. Дистанційний етап тренінгу складається з 5 модулів. Матеріали цього етапу розміщуються на сайті міського методичного кабінету департаменту освіти Вінницької міської ради. Загальна тривалість дистанційного етапу – 5 тижнів.

4.1.5. Організаційні варіанти залікового (підсумково-аналітичного) етапу тренінгу передбачають очну форму проведення. Тривалість його є варіативною, залежно від потреб конкретної тренінгової групи. Орієнтовно: 2-3 дні по 4 години.

4.2. Зміст діяльності КТЦ «Крок» забезпечується вищеназваними етапами.

4.2.1. Змістом 1 етапу (очного) є:

- діагностування;
- система активних методів навчання, що містить в собі моніторинг якостей мовлення, розвиток навичок техніки й логіки мовлення, збагачення активного словника, розвиток монологічного, діалогічного, ситуативного мовлення,

використання елементів психогімнастики та невербальних засобів впливу, завдання риторичного практикуму та розв'язування психолого-педагогічних задач;

- рефлексія власного педагогічного досвіду й процесу групової діяльності.

4.2.2. Змістом дистанційного етапу є модулі, що складаються з теоретичної частини для самостійного опрацювання та практичних завдань творчого, проблемного, дослідницького характеру (на власний вибір).

4.2.3. Змістом підсумково-аналітичного етапу є аналіз виконання завдань дистанційного тренінгу та діагностичних матеріалів шляхом опрацювання комп'ютерних тестів із завданнями вхідного та вихідного тестування, підведення загальних підсумків та проведення творчого звіту (усна форма), видання друкованого освітнього продукту з метою надання методичних рекомендацій, узагальнення, систематизації та поширення перспективного педагогічного досвіду.

4.3. КТЦ «Крок» пропонує консультаційні освітні послуги для ефективної самостійної роботи педагогів шляхом проведення одноденних тренінгів та малих тренінгових форм в рамках співпраці з Школою молодого вчителя, Школою резерву керівних кадрів, міськими методичними об'єднаннями, загальноосвітніми навчальними закладами ВМР, Вінницьким обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників, районними методичними кабінетами тощо.

4.4. В організації діяльності КТЦ «Крок» належна увага приділяється також проведенню індивідуальних консультацій з питань науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу та підвищення професійної майстерності педагогів.

4.5 Після завершення роботи тренінгових груп учасники отримують Сертифікати про проходження тренінгу «Мистецтво педагогічної комунікації». Сертифікат засвідчує належний рівень самоосвітньої діяльності вчителя та

відповідно може враховуватися під час його чергової атестації.

5. Очікувані результати роботи КТЦ «Крок»:

5.1. Активізація механізмів саморозвитку особистості. Концептуальний розвиток педагогів, зокрема професійно необхідних особистісних якостей, корекція ціннісних установок та мотивації професійної діяльності, вдосконалення інтелектуально-пізнавальної та практично-діяльнісної сфер особистості.

5.2. Розвиток мовної, мовленнєвої, риторичної комунікативної компетентності як складових професійної компетентності педагогів, вдосконалення навичок публічного мовлення та самопрезентації.

5.3. Розвиток творчих та імпровізаторських здібностей педагогів, уміння швидко реагувати в непередбаченій ситуації спілкування, оволодіння технікою подолання комунікативних бар'єрів.

5.4. Оптимізація процесу соціально-педагогічної адаптації та ідентифікації молодих вчителів.

5.6. Підвищення рівня рефлексійності та корекція індивідуального стилю педагогічного спілкування вчителів із багаторічним досвідом роботи.

5.7. Суттєве підвищення зацікавленості педагогів дистанційною формою роботи та набуття практичних навичок її реалізації.

5.8. Видання науково-методичних та практичних матеріалів із метою узагальнення й поширення перспективного педагогічного досвіду.

5.9. Зростання рівня ефективності педагогічної комунікації та результативності навчально-виховного процесу, адже розвиток професійної компетентності вчителя сприяє покращенню рівня навчальних досягнень учнів та результатів освітньої діяльності навчального закладу.

Виходячи з «Положення про консультативно-тренінговий центр «Крок», детально розглянемо основні напрями діяльності КТЦ, розкриємо їх зміст і практичну реалізацію упродовж 2012-2013 років у таблиці 2.1.

Основні напрями діяльності КТЦ «Крок»

Зміст роботи	Форма проведення	Відповідальний
1	2	3
організаційний напрям роботи		
Презентація роботи КТЦ «Крок» в ході проведення: - консилиуму заступників директорів загальноосвітніх навчальних закладів (березень 2013), - засідання школи резерву заступників директорів школи І ступеня (березень 2012), - засідання школи резерву заступників директорів з виховної роботи (березень 2012), - засідання школи молодого вчителя (квітень 2012), - семінару для керівників творчих груп районних методичних об'єднань ВОПОПП (26.04.2012); - Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (ВДПУ, 15.05.2012); - обласної науково-практичної конференції «Інноваційна педагогічна діяльність: технології, досвід, практика» (ВОПОПП, 18.05.2012); - семінару методистів районних методичних кабінетів (центрів) Вінницької області на базі міського методичного кабінету (30.05.2012); - пленарного засідання серпневої конференції працівників освіти м. Вінниці (30.08.2012). - курсів ВОПОПП для вчителів, які викладають логіку (листопад 2012) Презентація роботи КТЦ «Крок» на сайті міського методичного кабінету. Організація роботи тренінгових груп (групи 1-3: березень - квітень 2012; групи 4-6: жовтень - листопад 2012, групи 7-12: січень - лютий 2013)	Інформ. повідомлення Інформ. повідомлення Інформ. повідомлення Тренінгове заняття Виступ – презентація Виступ - презентація Виступ - презентація Тренінгове заняття Виступ – презентація Тренінгове заняття Інформаційні повідомлення Робота тренінгових груп	Дрозд Т.М. Дрозд Т.М. Дрозд Т.М. Дрозд Т.М. Дрозд Т.М. Дрозд Т.М. Дрозд Т.М. Дрозд Т.М. Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О. Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.

1	2	3
Науково-інформаційний напрям		
Розробка науково-методичних, діагностичних та практичних матеріалів для очних тренінгових занять і дистанційного етапу тренінгу : - створено авторські навчально-методичні посібники «Мистецтво педагогічної комунікації» (очний етап тренінгових занять, 6 тренінгових днів), 6 мультимедійних презентацій очного етапу тренінгу, «Мистецтво педагогічної комунікації» (дистанційний етап тренінгу, 5 модулів), - матеріали дистанційного етапу розміщено на сайті міського методичного кабінету, - висвітлення діяльності КТЦ «Крок» на сайті міського методичного кабінету (постійно)	Науково-методичні та навчально-методичні, навчально-практичні посібники, електронні матеріали на сайті	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
Інноваційний напрям		
- проведення тренінгу «Мистецтво педагогічної комунікації»: 12 тренінгових груп упродовж 2012-2013 рр. - проведення малих тренінгових форм (у форматі роботи Школи молодого заступника директора, Школи молодого учителя) - проведення семінарів-тренінгів (міжрайонний семінар вчителів філологічних дисциплін на базі ВОПОПП, міське методичне об'єднання вчителів-філологів)	Тренінг Тренінгове заняття Тренінгове заняття	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О. Дрозд Т.М. Дрозд Т.М.
Науково-практичний напрям		
Підготовлено методичні бюлетені №1 «Комунікативні якості мовлення педагога», №2 «Комунікативний супровід основних етапів уроку» Підготовлено 2 навчально-методичних посібника за результатами підсумково-аналітичного етапу роботи тренінгових груп Написано науково-методичний посібник «Мистецтво педагогічної комунікації» і подано на міський конкурс «Кращий методичний посібник - 2013»	Методичний бюлетень Навчально-методичні посібники Навчально-методичний посібник	Ніколаєць С.О. Ніколаєць С.О. Дрозд Т.М.

Продовження таблиці 2.1.

1	2	3
- написано й надруковано 2 статті у фахових педагогічних виданнях: Мистецтво педагогічної комунікації. // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (ВДПУ, 15.05.2012) Консультативно-тренінговий центр «Крок» – інноваційна структура в роботі методичної служби // Методист. – 2012. – № 10. Висвітлено питання роботи КТЦ «Крок» на засіданні науково-методичної ради ММК, на педагогічних радах НВК №6, ЗШ №34.	Статті Матеріали виступу	Дрозд Т.М. Дрозд Т.М.
Аналітичний		
- аналіз результатів діяльності тренінгових груп, - створення бази перспективного педагогічного досвіду	Анкети, діагностичні матеріали, таблиці, діаграми Матеріали на сайті	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.

В організації тренінгових груп апробовано два підходи:

- Збірна група (в якій беруть участь вчителі з різних навчальних закладів).

Групи комплектуються за визначеними критеріями (фах, категорія, стаж роботи) або довільно. Кількість учасників тренінгової групи – 15-20 осіб. Заняття відбуваються на базі методичного кабінету департаменту освіти ВМР або базового закладу освіти (найбільша кількість учасників групи). Чотири групи, створені за таким принципом, пройшли перший етап тренінгових занять (очний етап) з 11.04.2012 по 23.05.2012 та з 02.10.2012 по 29.11.2012 на базі методичного кабінету департаменту освіти ВМР. У роботі взяли участь педагоги з таких закладів освіти: ЗШ №№ 10, 11, 19, 31, 32, НВК №№ 7, 23, 29,

30, ФМГ № 17, ВМПДЮ. У лютому 2013 розпочали роботу ще 2 збірні групи на базі ММК, тренінговою роботою охоплено педагогів дошкільних навчальних закладів.

- Група педагогічних працівників одного навчального закладу. До складу такої групи можуть входити представники однієї або декількох спеціальностей. Кількість учасників тренінгової групи – 15-20 осіб. Заняття відбуваються безпосередньо на базі загальноосвітнього навчального закладу. Упродовж березня-травня 2012 р. працювало 2 такі групи: - на базі ЗШ № 12, до складу групи увійшли вчителі початкової школи; - на базі ЗШ № 21, до складу групи увійшли вчителі різних спеціальностей. У січні 2013 р. розпочався перший етап для такої групи на базі НВК № 6 та в інтенсивному режимі проведено перший етап для групи, сформованої на базі ВМПДЮ, у березні до роботи долучилася тренінгова група педпрацівників ДНЗ №35.

З метою реалізації вищезазначених напрямів у 2013-2014 навчальному році нами розроблено наступний план роботи (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

**План роботи Консультативно-тренінгового центру «Крок»
на 2013-2014 навчальний рік**

№ п/п	Зміст роботи	Термін виконання	Форма узагальн.	Відповід.
1	2	3	4	5
I. Організаційні заходи щодо професійного розвитку педагогічних кадрів у міжкурсовий період. Формування тренінгових груп				
1.	Формування тренінгової групи 13 (ДНЗ № 30)	02-13.09.13	План роботи, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
2.	Формування тренінгової групи 14 (ДНЗ № 72)	02-13.09.13	План роботи, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
3.	Формування тренінгової групи 15 (методисти ДНЗ)	01-11.10.13	План роботи, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
4.	Формування тренінгової групи 16 (педагогічні працівники ЗНЗ та ПНЗ)	01-11.10.13	План роботи, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.

Продовження таблиці 2.2.

1	2	3	4	5
5.	Формування тренінгової групи 17	Січень 2014	План роботи, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
6.	Формування тренінгової групи 18	Січень 2014	План роботи, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
7.	Формування тренінгової групи 19	Лютий-березень 2014	План роботи, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
8.	Формування тренінгової групи 20	Лютий-березень 2014	План роботи, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
II. Заходи щодо професійного розвитку педагогічних кадрів у міжкурсовий період. Тренінгова робота				
1.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Перший етап (очна форма) Тренінгова група 13 (ДНЗ № 30)	24.09.13 01.10.13 08.10.13 15.10.13 22.10.13 29.10.13	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять	Ніколаєць С.О.
2.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Перший етап (очна форма) Тренінгова група 14 (ДНЗ №72)	25.09.13 02.10.13 09.10.13 16.10.13 23.10.13 30.10.13	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять	Ніколаєць С.О.
3.	Тренінг «Педагогічний менеджмент. Ефективна комунікація». Перший етап (очна форма) Тренінгова група 15 (методисти ДНЗ)	05.11.13 12.11.13 19.11.13 26.11.13 03.12.13 10.12.13	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять	Ніколаєць С.О.
4.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації».	06.11.13 13.11.13	Діагностичні та аналітичні	Ніколаєць С.О.

Продовження таблиці 2.2.

1	2	3	4	5
	Перший етап (очна форма) Тренінгова група 16 (педагогічні працівники ЗНЗ та ПНЗ)	20.11.13 27.11.13 04.12.13 11.12.13	матеріали, узагальнені матеріали занять	
5.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Другий етап (дистанційна форма) Тренінгові групи 8 – 12	Вересень-жовтень 2013	Розміщення в електронній мережі, узагальнені матеріали занять, аналітичні. матеріали	Ніколаєць С.О.
6.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Другий етап (дистанційна форма) Тренінгові групи 13 – 14	Листопад-грудень 2013	Розміщення в електронній мережі, узагальнені матеріали занять, аналітичні. матеріали	Ніколаєць С.О.
7.	Тренінг «Педагогічний менеджмент. Ефективна комунікація». Другий етап (дистанційна форма) Тренінгова група 15	Грудень 2013-січень 2014	Розміщення в електронній мережі, узагальнені матеріали занять, аналітичні. матеріали	Ніколаєць С.О.
8.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Другий етап (дистанційна форма) Тренінгова група 16	Грудень 2013-січень 2014	Розміщення в електронній мережі, узагальнені матеріали занять, аналітичні. матеріали	Ніколаєць С.О.

Продовження таблиці 2.2.

1	2	3	4	5
9.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Підсумковий етап (очна форма) Тренінгова група 12	25.10.2013	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
10.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Підсумковий етап (очна форма) Тренінгова група 8	01.11.2013	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
11.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Підсумковий етап (очна форма) Тренінгові групи 9, 10, 11	15.11.2013	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
12.	Тренінг «Педагогічний менеджмент. Ефективна комунікація» (в рамках Школи молодого заступника директора ЗНЗ)	08.11.2013	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять	Дрозд Т.М.
13.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Перший етап (очна форма, 4 – 6 занять) Тренінгова група 7 (НВК №6)	I половина січня 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять	Ніколаєць С.О.
14.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Підсумковий етап (очна форма) Тренінгова група 13 (ДНЗ №30)	II половина січня 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали,	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.

Продовження таблиці 2.2.

1	2	3	4	5
			узагальнені матеріали занять, наказ	
15.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Підсумковий етап (очна форма) Тренінгова група 14 (ДНЗ №72)	I половина лютого 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
16.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Перший етап (очна форма) Тренінгова група 17	Лютий-березень 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять	Ніколаєць С.О.
17.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Перший етап (очна форма) Тренінгова група 18	Лютий-березень 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять	Ніколаєць С.О.
18.	Тренінг «Педагогічний менеджмент. Ефективна комунікація». Підсумковий етап (очна форма) Тренінгова група 15	II половина лютого 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
19.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Підсумковий етап (очна форма) Тренінгова група 16	I половина березня 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.

Продовження таблиці 2.2.

1	2	3	4	5
20.	Тренінг «Мистецтво публічного виступу) (в рамках Школи молодого заступника директора ЗНЗ)	Березень 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять	Дрозд Т.М.
21.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Другий етап (дистанційна форма) Тренінгова група 17	Березень-квітень 2014	Розміщення в електронній мережі, узагальнені матеріали занять, аналітичні. матеріали	Ніколаєць С.О.
22.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Другий етап (дистанційна форма) Тренінгова група 18	Березень-квітень 2014	Розміщення в електронній мережі, узагальнені матеріали занять, аналітичні. матеріали	Ніколаєць С.О.
23.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Перший етап (очна форма) Тренінгова група 19	Квітень-травень 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять	Ніколаєць С.О.
24.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Перший етап (очна форма) Тренінгова група 20	Квітень-травень 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять	Ніколаєць С.О.
25.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Другий етап (дистанційна	Травень-червень 2014	Розміщення в електр.	Ніколаєць С.О.

Продовження таблиці 2.2.

1	2	3	4	5
	форма) Тренінгові групи 19, 20		мережі, узагальнені матеріали занять, аналітичні. матеріали	
26.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Підсумковий етап (очна форма) Тренінгова група 17	Травень 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
27.	Тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Підсумковий етап (очна форма) Тренінгова група 18	Травень 2014	Діагностичні та аналітичні матеріали, узагальнені матеріали занять, наказ	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
III. Вивчення, апробація та впровадження у практику досвіду роботи тренінгових груп				
1.	Видання науково-практичного збірника «Крок» за результатами роботи тренінгових груп	Грудень 2013	Науково-практичний посібник	Дрозд Т.М., Ніколаєць С.О.
2.	Видання методичного poradnika для вчителів ЗНЗ за результатами роботи груп	Січень 2014	Методичний poradник	Ніколаєць С.О.
3.	Видання навчально-методичного посібника за результатами роботи груп	Червень 2014	Навчально-методичний посібник	Дрозд Т.М., Ніколаєць С.О.
IV. Вивчення, апробація та впровадження в практику перспективного педагогічного досвіду, нових освітніх технологій навчання дорослих				
	Співпраця з ВОІПОП			

Продовження таблиці 2.2.

1	2	3	4	5
1.	Участь у науково-практичній конференції	Згідно пл. роботи ВОПОПП	Виступ, стаття	Дрозд Т.М.
2.	Проведення лекційних та практичних занять на курсах підвищення кваліфікації	Згідно пл. роботи ВОПОПП	Узагальнені матеріали	Дрозд Т.М.
3.	Проведення тренінгу «Мистецтво педагогічної комунікації» (малі тренінгові форми)	Згідно плану роботи ВОПОПП	Матеріали занять	Дрозд Т.М.
	Участь у всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях			
	Співпраця з Вінницьким державним педагогічним університетом			
1.	Проведення круглого столу «Діалог поколінь» за участю студентів, молодих вчителів, досвідчених вчителів ЗНЗ міста	Листопад 2013	План та матеріали заходу	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
V. Організація дослідно-експериментальної роботи та інноваційної діяльності в закладах освіти				
1.	Висвітлення діяльності КТЦ на засіданнях ШМУ, Школи резерву керівних кадрів, ММО	Згідно плану роботи ММК	Матеріали виступів	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
2.	Висвітлення діяльності КТЦ та проведення малих тренінгових форм на запит ЗНЗ міста	Згідно плану роботи ММК	Матеріали виступів	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
VI. Участь в організації та проведенні представницьких педагогічних заходів				
1.	Посвята у молоді педагоги	Згідно плану роботи ММК	Сценарій заходу	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
2.	Ярмарок фахових сподівань	Згідно плану роботи ММК	Сценарій заходу	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.

VII. Інформаційно-видавнича діяльність. Зміцнення навчально-матеріальної бази				
1	2	3	4	5
	Участь у п'ятій Національній виставці-презентації «Інноватика в сучасній освіті»	Жовтень 2013	Науково-методичний посібник	Дрозд Т.М.
1.	Видання науково-практичного збірника «Крок» для педагогів ЗНЗ та ДНЗ з питань розвитку комунікативної компетентності	Грудень 2013	Науково-практичний збірник	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
2.	Видання методичного порадилика для педагогів ЗНЗ за результатами роботи тренінгових груп	Січень, 2014	Методичний порадилик	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
3.	Видання навчально-методичного посібника за результатами роботи консультативно-тренінгового центру	Червень 2014	Навчально-методичний посібник	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
4.	Висвітлення питань педагогічної комунікації та роботи КТЦ у фахових журналах та матеріалах науково-практичних конференцій	Протягом року	Статті, виступи	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.
4.	Створення анотованого каталогу літератури з питань педагогічної комунікації	Протягом року	Розміщення в електронній мережі	Дрозд Т.М. Ніколаєць С.О.

Наразі вважаємо за доцільне детально розглянути особливості тренінгу як форми роботи та зацентувати увагу на провідному напрямі роботи КТЦ – проведенні тренінгу «Мистецтво педагогічної комунікації».

2.2. Технологія проведення тренінгу

Нагальною необхідністю стає системне упровадження освітніх інновацій у зміст і форми методичної роботи з педагогічними працівниками. Поширення набули моделювання, проектування, активні й інтерактивні форми роботи, тренінги, ділові ігри тощо. Запровадження тренінгово-проектних методик розглядається як найбільш перспективна база технологічного оновлення післядипломної освіти.

Зупинимося детальніше на тренінговій формі роботи.

Тренінг – особливий різновид активних групових форм навчання. Це складна інтерактивна форма організації роботи, що має на меті обмін знаннями, життєвим досвідом, а також корекцію певних особистісних установок, необхідних для формування та розвитку ключових та професійних компетентностей особистості, потужний мозковий штурм, що здійснюється в системі «тренер – учасник – група». Тренінгові групи (спеціально створені невеликі групи) працюють за допомогою тренера. Тренінг надає можливість отримати досвід інтенсивного спілкування, орієнтованого на набуття певних навичок. Специфічними ознаками тренінгів є:

- дотримання низки принципів групової роботи;
- спрямованість на психологічну допомогу учасникам групи в саморозвитку, при цьому допомогу надає не лише ведучий, а й самі учасники;
- наявність постійної групи;
- визначена просторова організація (зручне ізольоване приміщення, де учасники сидять у колі);
- акцент на взаєминах між учасниками групи, які розвиваються та аналізуються в ситуації «тут і тепер»;
- застосування активних методів групової роботи; об'єктивація суб'єктивних почуттів та емоцій учасників групи щодо один одного та того, що відбувається в групі, вербалізована рефлексія;
- атмосфера розкутості й вільного спілкування між учасниками, клімат психологічної безпеки.

Комунікативний (соціально-педагогічний комунікативний) тренінг має на меті:

- розвиток комунікативного самоконтролю та етики спілкування,
- оволодіння конструктивними техніками спілкування, зокрема в непередбачених ситуаціях мовлення,
- активізацію особистісного потенціалу та самовдосконалення особистісних характеристик.

Комунікативний тренінг дозволяє розвинути такі якості:

- уважність, швидкість та гнучкість мислення, прогностичні здібності, уміння долати стереотипи, знаходити нетрафаретні, альтернативні, оптимальні та компромісні рішення розв'язання проблем,
- спостережливість, емпатію, навички активного слухання,
- рефлексію та самоаналіз, враховуючи інтенсивність відкритого зворотнього зв'язку.

2.3. Розробка тренінгових занять

Розроблений нами тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації» проводиться в три етапи:

Перший – очний етап,

Другий – дистанційний,

Третій – підсумково-аналітичний.

Детально ознайомившись з різноманітними варіантами проведення соціально-психологічних тренінгів, підкреслимо, що запропонований нами тренінг є за своїм характером і змістом соціально-комунікативним, педагогічним. Щодо проведення першого етапу занять, ми не замикаємось на 2-3 базових методах. Враховуючи суттєву вагу мовленнєвої та риторичної складової роботи, пропонуємо такий орієнтовний план тренінгових занять:

1. Мовленнєво-комунікативна розминка.
2. Використання діагностичних методик.
3. Вдосконалення техніки та логіки мовлення.

4. Моніторинг якостей мовлення.
5. Вправи на збільшення активного словника.
6. Творчі завдання на розвиток монологічного мовлення.
7. Діалогічні форми роботи. Розвиток ситуативного мовлення.
8. Психогімнастика. Використання невербальних засобів впливу.
9. Аналіз мовленнєвого аспекту психолого-педагогічних задач.
10. Завдання риторичного практикуму.
11. Підсумковий етап.

Стисло окреслимо зміст кожної складової.

Мовленнєво-комунікативна розминка необхідна для створення позитивної психологічної атмосфери, зняття комунікативних бар'єрів, створення емоційної єдності учасників групи. Крім того, переважна кількість завдань розминки спрямована на розвиток імпровізаційного, ситуативного мовлення. Проілюструємо це прикладами:

- розпочніть казку (на власний вибір), максимально використовуючи термінологічну лексику вашого предмету викладання,
- охарактеризуйте домінуючу рису Вашого характеру,
- порівняйте Ваш сьогоднішній настрій з будь-яким явищем, предметом,
- зробіть комплімент партнеру по спілкуванню та знайдіть між вами щось спільне,
- висловіть побажання аудиторії, використавши запропоновані слова (тематично не пов'язані між собою).

Завдання комунікативної розминки є обов'язковими для виконання усіма учасниками групи, що дозволяє надалі активувати учасників, створити рівні умови для висловлювання та подолання ораторського страху.

На кожному занятті пропонуються для опрацювання діагностичні методики. У роботі використовуються:

- Діагностика рівня сформованості комунікативності як професійно значущої здібності педагога (В. Ряховський) [2, с. 223-225],
- Діагностика рівня комунікативного контролю (М. Шнайдер) [26, с. 98-99],

- Методика самооцінки вмінь педагогічного спілкування (І. Макаровська), [12],
- Анкета по виявленню професійно-особистісних потреб у формуванні комунікативної компетентності педагога (А. Кузибецький, Н. Рождественська) [6],
- Тест «Чи володієте Ви аудиторією» (С. Коваленко) [4],
- Діагностика індивідуального рівня готовності до активного слухання (Л. Хоружа) [28].

Варто зазначити, що всі запропоновані методики є нескладними у виконанні та обробленні результатів, інтерпретація тестів пропонується одразу після їх самостійного опрацювання учасниками, що дозволяє активувати самоаналіз та саморозвиток учасників тренінгу.

Характеризуючи техніку мовлення, необхідно розглянути такі поняття, як дихання, голос, темп мовлення, дикція, орфоепічна вимова. Виходячи з цього, учасникам пропонуються завдання на постанову правильного дихання та артикуляційну гімнастику, на зміни сили голосу, його тембрального забарвлення та швидкості мовлення, на покращення дикції на відпрацювання норм орфоепічної вимови.

Логіка мовлення передбачає правильне логічне наголошення слів, використання логічних пауз, логічність у побудові промови, в розташуванні аргументів, у побудові та послідовності запитань тощо.

Техніка і логіка мовлення тісно взаємопов'язані з питаннями емоційної виразності, інтонаційної забарвленості мовлення. Таким чином приділяється практична увага розвитку емоційної культури вчителя.

Моніторинг якостей мовлення – багатоаспектний напрям роботи. В його межах здійснюється теоретичний аналіз комунікативних якостей мовлення (правильність, точність, чистота, доречність, змістовність, послідовність, логічність, багатство, емоційність тощо) та виконання практичних завдань щодо напрацювання відповідних сталих навичок.

Чималу увагу приділено роботі над збагаченням активного словника

вчителів. Це лінгвістичні ігри «Від А до Я», «Хвостоглав», «Лінгвістичний аукціон», «Обличчя в дзеркалі порівнянь» тощо. За зовнішньою «розважальністю» такого напряму роботи приховується уміння швидко орієнтуватись у непередбаченій ситуації мовлення.

Логічно тісно взаємопов'язаним із попереднім є наступний напрям роботи – розвиток монологічного мовлення. З цією метою пропонуються різноманітні творчі завдання. Наприклад, «Снігова куля» (за обмежений час максимально поширити задане просте речення другорядними членами або створити складну синтаксичну конструкцію), «Розповідь на одну літеру» (написати текст-мініатюру, в якому всі слова починаються на одну літеру) та ін.

Додатковим емоційним та інтелектуальним стимулом у роботі стало те, що виконанню кожної вправи передують приклади аналогічної роботи, виконаної учнями. Маючи багаторічний досвід викладання риторики в школі (НВК: ЗШ I-III ступенів – гуманітарно-естетичний колегіум №29 м. Вінниці), ми зібрали «Книгу перлинок» – зразкові дитячі роботи різноманітної тематики. Уявне змагання з учнями значно активізує творчі здібності педагогів.

Уміння вести конструктивний діалог – нагальна потреба сьогодення. Ми спрямували роботу в двох напрямках:

- розвиток навичок організації спілкування, комунікативної ініціативи, керування перебігом взаємодії,
- напрацювання навичок активного слухання, доречна передача ініціативи співрозмовникові, уміння долати комунікативні бар'єри, що, як доводить педагогічна практика, також потребує серйозної уваги.

Зауважимо необхідність психогімнастики під час проведення тренінгових занять. Це мімічний таночок, пантоміми «Впізнай пісню», «Впізнай прислів'я», «Назви предмет», «Поясни зображене», казка-пантоміма.

Названі вправи дозволяють скоригувати й підвищити рівень педагогічної майстерності у використанні невербальних засобів впливу, сприяють подоланню психологічних комплексів у самовираженні.

Аналіз педагогічних ситуацій передбачає здійснення певного вибору.

Учасники обговорюють, якими є шляхи вирішення ситуацій та їхні наслідки. Під час групового обговорення ситуацій кожен учасник як формулює свою точку зору, так і покращує навички активного слухання. Аналіз ситуацій дозволяє не лише вдосконалювати комунікативну діяльність, а ще коригувати власні особистісні риси, мотивацію, ціннісні настанови. У цьому зв'язку варто звернути увагу також на використання рольової гри. Рольова гра формує вміння мисленнєво здійснювати педагогічну комунікативну діяльність. Такі ігри використовуються як засіб подолання критичних ситуацій за рахунок їх рефлексивного осмислення. Якщо при аналізі ситуацій відпрацьовується процес прийняття педагогічного рішення, то в діловій грі формуються вміння приймати рішення та організація їх виконання, коли учасники гри можуть подивитися на результати своїх дій. Важливим аспектом як розгляду психолого-педагогічних ситуацій, так і рольової гри є можливість отримання зворотного зв'язку від інших членів групи стосовно своєї поведінки. В процесі роботи унаочнюються причинно-наслідкові зв'язки та актуалізується значення мовленнєвого оформлення мислення, відбувається рефлексія педагогічного досвіду учасниками груп та колективної пізнавальної діяльності у групах.

Особливу зацікавленість слухачів викликають завдання риторичного практикуму. Риторика як предмет викладання в сучасній українській вищій школі та в загальноосвітніх навчальних закладах з'явилася нещодавно, набула значення протягом останніх двох десятиліть. Разом із тим за 2500 років свого існування риторика як наука накопичила суттєвий арсенал практично ефективних комунікативних засобів. Переважна більшість вчителів, що працюють нині в школі, до розуміння та практичного використання риторичних технік прийшли шляхом інтуїтивним, методом спроб, помилок і напрацювання власного досвіду. Організація риторичного практикуму дозволяє полегшити цей шлях і зробити його більш ефективним. Основні питання, яким приділено увагу під час риторичного практикуму, це:

- підготовка до публічного виступу та форми його виголошення,
- особистість промовця,

- способи подолання ораторського страху,
- способи передачі та сприйняття інформації,
- візуальний контакт з аудиторією,
- способи активізації уваги слухачів,
- структура промови (способи викладення матеріалу, зміст та завдання вступної, основної, заключної частин промови, мистецтво аргументації, засоби емоційного та логічного впливу на слухачів),
- комунікативні невербальні засоби,
- робота із запитаннями аудиторії.

На підтвердження вищевикладеного, запропонуємо план, методичні та практичні матеріали проведення першого дня очного етапу тренінгу, до якого додамо наочний матеріал (таблиця 2.3, слайди презентацій, фотографії, малюнки). З метою більш повного ознайомлення з тренінгом в цілому, за потребою ми використаємо також матеріали інших тренінгових днів.

Таблиця 2.3

Мистецтво педагогічної комунікації
Перший (очний) етап. Тренінговий день 1

№	Вид роботи	Форма роботи
1.	Про тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Розгляд основних теоретичних питань.	Повідомлення тренера
2.	Знайомство. Казка – знайомство, казка – загадка. Очікування від тренінгу.	Мовленнєва розминка
3.	Основні правила спілкування в групі.	Мозковий штурм
4.	Діагностика рівня сформованості комунікативності як професійно значущої якості педагога (тест В. Ряховського).	Вхідне діагностування
5.	Техніка мовлення: загальна характеристика. Дихання. Голос. Темп мовлення. Дикція. Орфоепічна вимова. Вправи на постанову правильного дихання.	Індивідуальна робота
6.	Моніторинг якостей мовлення: правильність і чистота мовлення.	Групова робота

1	2	3
7.	Робота над збагаченням активного словника («Від А до Я»).	Групова робота
8.	Розвиток монологічної форми мовлення: текст-мініатюра «Біг асоціацій».	Індивідуальна або групова робота
9.	Психогімнастика: мімічний таночок.	Фронтальна робота
10.	Мовленнєвий аспект психолого-педагогічних ситуацій: що таке мовленнєвий позитив? Аналіз власної комунікативної поведінки в складній педагогічній ситуації.	Групова робота
11.	Риторична абетка. Тренінги з риторики: у якого тренера Ви хотіли б займатися?	Відеофрагмент, бесіда
12.	«Правило трьох десятків». Поза оратора «Живий пам'ятник».	Бесіда Групова робота
13.	Причини ораторського страху. Подолання страху перед аудиторією.	Відеофрагмент Бесіда
14.	Налагодження візуального контакту з аудиторією. Промова-мініатюра «Мої найголовніші успіхи в житті».	Індивідуальна робота
15.	Підведення підсумків роботи. Враження від тренінгу. Самооцінювання та взаємооцінювання.	Анкетування, бесіда

1. Про тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації». Знайомимо учасників із напрямками роботи КТЦ «Крок». Повідомляємо план організації тренінгу.



Рис. 2.1. Назва КТЦ



Рис. 2.2. Емблема КТЦ

2. Знайомство. Казка – знайомство, казка – загадка. Кожен учасник розповідає уривок з будь-якої казки (5-7 речень), максимально використовуючи лексику свого предмету викладання; завдання решти – відгадати спеціальність колеги. Крім того, кожен представляється і записує своє ім'я на бейджі саме так, як хотів би, щоб його називали у групі.

3. Основні правила спілкування в групі формулюються під час мозкового штурму, записуються кольоровими маркерами на екрані або на великих аркушах паперу. Наприклад, учасниками запропоновано такі правила групової взаємодії:

- бути «тут і зараз»;
- бути «в темі»;
- говорити коротко, по черзі;
- не боятися (адже немає помилкових думок, є різні точки зору);
- слухати і чути;
- бути активними;
- бути позитивними.

Зрозуміло, правила роботи кожна група визначає самостійно.

Приймаємо правила (розкриваємо долоні на знак прийняття).

4. Діагностика рівня сформованості комунікативності як професійно значущої якості педагога (тест В. Ряховського). Анкета анонімна. На кожне питання потрібно дати відповідь, зафіксувавши її знаком (+) у відповідній графі (таблиця 2.4).

Потрібно дати відповіді й підрахувати суму набраних балів. За кожне «так» нарахувати по 2 бали, «іноді» – 1, «ні» – 0. За класифікатором учасники визначають, до якої категорії людей вони належать.

Таблиця 2.4

**Діагностика рівня сформованості комунікативності
як професійно значущої якості педагога (тест В. Ряховського)**

Запитання	Варіанти відповідей		
	Так	Іноді	Ні
1. Вас чекає ординарна чи ділова зустріч. Чи вибиває Вас з колії її очікування?			
2. Чи не відкладаєте Ви візит до лікаря до останнього моменту?			
3. Чи викликає у Вас ніяковість і невдоволення доручення виступити з доповіддю, повідомленням, інформацією на будь-якій нараді, зборах чи іншому подібному заході?			

4. Вам пропонують поїхати у відрядження туди, де ви ніколи не були. Чи докладете Ви максимум зусиль, щоб уникнути цього відрядження?			
5. Чи любляете Ви ділитися своїми переживаннями з кимось?			
6. Чи дратує Вас, якщо незнайома людина на вулиці звертається з проханням (показати дорогу, назвати час, відповісти на якесь запитання)?			
7. Чи вірите Ви, що існує проблема батьків і дітей, що людям різних поколінь важко розуміти одне одного?			
8. Чи посоромитесь Ви нагадати знайомому, що він забув повернути невелику суму грошей, яку позичив кілька місяців тому?			
9. У ресторані Вам подали недоброякісну страву. Чи промовчите Ви, лише сердито відсунувши тарілку?			
10. Залишившись наодинці з незнайомою людиною, Ви не вступите з нею в бесіду і відчуєте себе обтяженим(ою), якщо першою заговорить вона. Чи так це?			
11. Чи жахаєтесь Ви будь-якої великої черги, хоч би де вона була (у магазині, бібліотеці, касі кінотеатру)? Віддасте перевагу відмові від свого наміру замість того, аби стати у хвіст і знемагати в очікуванні?			
12. Чи боїтесь Ви брати участь у будь-якій комісії з розгляду конфліктної ситуації?			
13. У Вас є власні індивідуальні критерії оцінки творів літератури, мистецтва, культури, і ні з чийми міркуваннями ви не рахуєтесь. Чи так це?			
14. Почувши будь-де в кулуарах висловлювання помилкової точки зору з добре відомого вам питання, чи віддасте Ви перевагу мовчанню і не вступите в суперечку?			
15. Чи викликає у Вас неприємне почуття будь-яке прохання допомогти розібратися в тому чи іншому службовому питанні або навчальній темі?			
16. Вам краще викласти свою точку зору (міркування, оцінку) в письмовій формі, ніж в усній?			
Всього балів			

Інтерпретація тесту:

30 – 32 бали – ви явно некоммунікбельні;

25 – 29 балів – ви замкнені, мовчазні, віддаєте перевагу самотності;

19 – 24 бали – ви певною мірою комунікабельні й у незнайомих обставинах відчуваєте себе досить впевнено;

14 – 18 балів – нормальна комунікабельність;

9 – 13 балів – ви досить комунікабельні (іноді навіть занадто);

4 – 8 балів – комунікабельність ваша дуже висока, ви скрізь відчуваєте себе прекрасно, беретесь за будь-яку справу, хоча далеко не завжди можете довести її до кінця;

3 бали – ваша комунікабельність має хворобливий характер; ви балакучі, багатослівні, запальні та образливі, втручаєтесь у справи, в яких зовсім не компетентні.

5. Техніка мовлення: загальна характеристика. Дихання. Голос. Темп мовлення. Дикція. Орфоепічна вимова. Вправи на постановку правильного дихання.

Техніка мовлення – базовий компонент педагогічної майстерності, який пов'язаний з постановкою голосу, мовленнєвого дихання, чіткої дикції і є потужним засобом впливу. Б. Буяльський визначає техніку мовлення як роботу мовленнєвого апарату, що забезпечує чітку вимову звуків. На думку Г. Олійник, техніка мовлення – це володіння мовленнєвим апаратом, уміння правильно користуватися мовою, мовленням. Автори виділяють наступні елементи техніки мовлення: дихання, голос, дикція та артикуляція, темп мовлення.

Оволодіння технікою мовлення потребує знання будови мовленнєвого апарату, особливостей звукоутворення, опанування фонаційного дихання, формування артикуляційної вимови, правильної дикції, вміння дотримуватись оптимального темпу та ритму мовлення.

Мовленнєвий апарат утворюють:

- головний мозок, що координує роботу всіх органів мовлення й підпорядковує її волі того, хто говорить;

- органи дихання (легені, бронхи, трахея, діафрагма, міжреберні м'язи);

- пасивні органи мовлення (глотка, гортань, тверде піднебіння, носова

порожнина, зуби , альвеоли) – вони є опорою для активних органів;

– активні органи мовлення (язик, губи, м'яке піднебіння, маленький язичок, надгортанник, голосові зв'язки).

Органи мовлення представлені на рисунку 2.3:

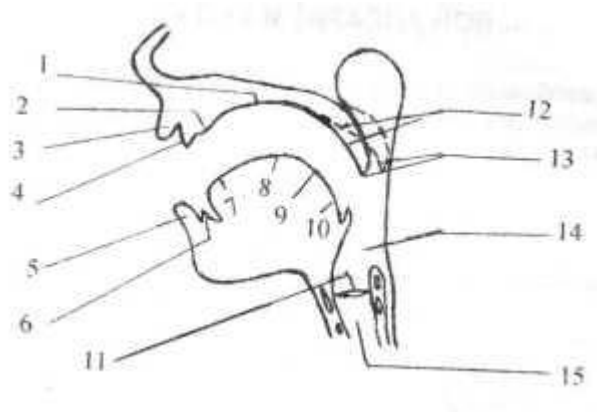


Рис. 2.3. Органи мовлення

1 — тверде піднебіння; 2 — альвеоли; 3 — верхня губа; 4 — верхні зуби; 5 — нижня губа; 6 — нижні зуби; 7 — передня частина язика; 8 — середня частина язика; 9 — задня частина язика; 10 — корінь язика; 11 — голосові зв'язки; 12 — м'яке піднебіння; 13 — язичок; 14 — гортань; 15 — трахея.

Дихання

Усі звуки української мови утворюються тільки під час видиху. При звичайному фізіологічному диханні співвідношення вдиху і видиху за тривалістю становить приблизно 1:1, а при фонаційному (звукотворчому) – 1:10, 1:15, або навіть 1:30, тобто вдих має бути активним і коротким, а видих – тривалим і рівним.

Залежно від того, які м'язи беруть участь у роботі дихального апарату, розрізняють такі види дихання: ключичне, грудне, діафрагмальне, комбіноване.

У момент мовлення людина переходить на так зване «фонаційне», тобто мовленнєве дихання: повітря виходить у надгортанні порожнини поштовхами. Їх кількість співвідноситься з кількістю складів. Однією з причин швидкої перевтоми голосотворчого апарату є невміння керувати своїм диханням. Під

час комбінованого (грудно-черевного) дихання активно працюють усі м'язи грудної клітки й діафрагми. Саме таке дихання вважається правильним, оскільки воно найповніше насичує легені повітрям, забезпечує еластичну роботу м'язів діафрагми, дозволяє виголошувати тривалі промови, не перевтомлюючи голосові зв'язки, вимовляти слова голосно й виразно.

Правильне фонаційне дихання має такі ознаки: глибоке, часте, непомітне, підпорядковане волі виконавця. Оволодіння технікою фонаційного дихання можливе за допомогою спеціальних вправ. Під час виконання цих вправ дуже важливо слідкувати за правильністю постави: якщо людина сутулиться, відбувається стискання ребер та легенів, скорочується обсяг повітря, що використовується для дихання.

Оскільки звуки мовлення утворюються під час видиху, саме його організація є найважливішою при відпрацюванні правильного фонаційного дихання й голосу, для їх розвитку та вдосконалення. Тому метою тренування мовленнєвого дихання є не вироблення вміння вдихати максимальну кількість повітря, а відпрацювання довготривалого видиху, вміння раціонально витрачати запас повітря під час мовлення. Для цього необхідно привчити м'язи, що беруть участь у процесі дихання й утримують грудну клітину в розширеному стані, не розслаблятися пасивно одразу після вдиху. Розслаблення повинно відбуватися поступово, підкорюючись волі оратора.

Дихати потрібно обов'язково через ніс. Звичка дихати ротом згубно впливає на організм, викликаючи захворювання щитовидної залози, лор-органів та органів дихальної системи. Носове дихання захищає горло й легені від холодного повітря й пилу, добре вентилує легені й покращує кровопостачання кори головного мозку. Потрібно обов'язково дихати через ніс у повсякденному житті та під час виконання дихальних вправ. Дихальна гімнастика успішно використовується як дієвий засіб профілактики й лікування захворювань верхніх дихальних шляхів, бронхіальної астми, неврозів.

Під час публічного виступу носовим диханням можна користуватися лише перед початком промови або ж у великих паузах. На малих паузах повітря

добираємо ротом, тому що через довгий і вузький носовий прохід неможливо вдихнути швидко, повно й безшумно.

Учасникам тренінгу пропонується виконати ряд вправ на постанову правильного дихання.

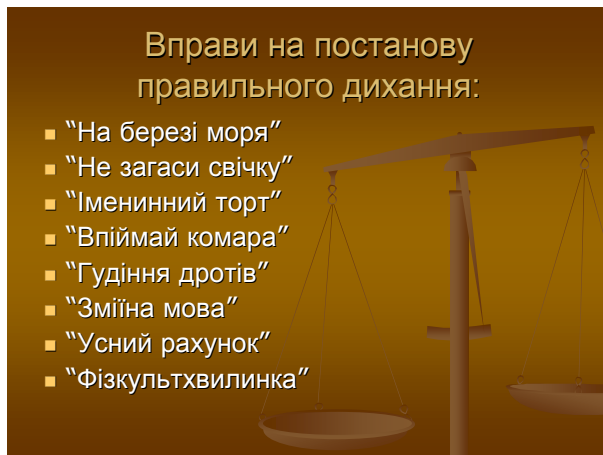


Рис. 2.4. Вправи на постанову правильного дихання

- «На березі моря»: відпрацьовуємо правильний носовий вдих і довгий рівномірний видих, акцентуємо увагу на роботі діафрагми та міжреберних м'язів під час дихання.

- «Не загаси свічку»: відпрацьовуємо рівномірний видих, спрямовуючи струмінь повітря на уявне полум'я свічки так, щоб воно відхилилось і утримувалось у такому положенні якомога довше, але не потухло. Можемо використати справжню свічку!

- «Іменинний торт»: задуваємо уявні свічки на іменинному торті – або всі одразу одним потужним видихом, або ж розподіляємо запас повітря на 3, 4, 5...10 свічок.

- «Гудіння дротів»: імітуємо відповідний звук на видиху.

- «Зміїна мова»: зображаємо шипіння змії на видиху.

- «Усний рахунок»: робимо правильний глибокий вдих через ніс, відчуваючи роботу діафрагми; на видиху лічимо від 1 до 10, правильно розподіляючи запас повітря.

Саме фонаційне дихання, при якому вдих короткий, а видих тривалий, визначається як правильне дихання.

Голос

Голос – попередник мови та її основа. Краса звучання голосу надзвичайно важлива для будь-якої людини, адже за його допомогою ми розкриваємо свої почуття, висловлюємо емоції, спонукаємо до діяльності, переконуємо, зворушуємо. Кажуть, що немає тоншого і розкішнішого інструменту, ніж голос людини.

Для педагога голос – це найдієвіший засіб впливу на учнівську аудиторію.

Голос – це звук, що утворюється в гортані коливанням наближених одна до одної напружених голосових зв'язок повітрям, що під тиском видихається. Основними властивостями голосу є його сила, тоновий діапазон, тембр і забарвлення.

Сила голосу – це його гучність, що залежить від активності роботи органів дихання та мовлення.

Тоновий діапазон – це здатність голосу до змін висоти звучання. Для звичайного голосу характерний діапазон у півтори-дві октави, проте в повсякденному мовленні ми використовуємо 3-4 ноти.

Тембром голосу називають його неповторне індивідуальне забарвлення, яке обумовлене будовою мовленнєвого апарату.

Під благозвучністю голосу розуміється чистота його звучання, відсутність неприємних призвуків (хрипоти, сиплості, гнусавості). У поняття благозвучності включається перш за все дзвінкість. Голос звучить дзвінко, коли він резонує в передній частині порожнини рота. Якщо ж звук формується біля м'якого піднебіння, він виходить глухим і тьмяним. Дзвінкість голосу залежить і від зібраності звуку (його концентрації біля передніх зубів), від спрямованості звуку, а також від активності губ.

Благозвучність голосу передбачає, крім того, й свободу його звучання, що досягається вільною роботою всіх органів мовлення, відсутністю напруги, голосових зажимів. Така свобода досягається ціною довгих вправ. Благозвучність голосу не слід ототожнювати з благозвучністю мови.

Польотність голосу — це його здатність бути добре чутним на значній відстані без збільшення гучності.

Рухливість голосу — це його здатність без напруги змінюватися за силою, висотою, темпом. Ці зміни не мають бути мимовільними, в досвідченого оратора зміна певних якостей голосу завжди переслідує певну мету.

Під тоном голосу мають на увазі емоційно-експресивну забарвленість голосу, що сприяє вираженню певних відчуттів і намірів. Тон мовлення може бути добрим, злим, захопленим, офіційним, дружнім тощо. Він створюється за допомогою таких засобів, як збільшення або послаблення сили голосу, використання пауз, прискорення або уповільнення темпу мовлення.

Отже, володіння голосом – ключ до створення гарного іміджу, інструмент продуктивної комунікації, засіб налагодження добрих стосунків з оточуючими.

Темп мовлення

Швидкість в цілому й тривалість звучання окремих слів і пауз в поєднанні з ритмічною організованістю мовлення складають його темпоритм. Це надзвичайно важлива складова мовлення, тому що інтонація й паузи самі по собі, окрім слів, мають значну силу емоційного впливу на слухача.

Швидкість мовлення залежить від індивідуальних особливостей учителя, змісту мовлення та ситуації спілкування. Складну для розуміння частину матеріалу вчитель викладає в уповільненому темпі, далі можна говорити швидше. Обов'язково вповільнюється мовлення, коли потрібно сформулювати визначення, правило, принцип, закон. Педагог враховує емоційний стан дітей: зі збудженим, знервованим учнем розмовлятиме повільніше й тихіше.

Для досягнення виразності звучання потрібно вміти користуватися логічними та психологічними паузами, правильно визначати логічні наголоси. Паузи, темп і мелодика мовлення в сукупності складають інтонацію. Вдале інтонування викликає інтерес, посилює увагу слухачів.

Оптимальний темп мовлення для української мови – 120-150 слів за хвилину.

Учасникам тренінгу пропонується визначити власний темп мовлення під час читання наступних текстів.

- Книжка – могутнє знаряддя, без неї я був би німим або недорікуватим; я не міг би сказати юному серцю й сотої частини того, що йому треба сказати і що я говорю. Розумна, натхненна книжка нерідко вирішує долю людини. Знання, почерпнуті з книжок, опромінюються особистими думками, і червоною ниткою через вашу свідомість проходить думка про те, що ваші розумові й емоційні надбання повинні хоч невеличкою краплинкою ввійти в духовний світ ваших вихованців. Доторкніться до серця, до душі вихованця дбайливою, люблячою рукою, відкрийте в ньому майстра-творця, і людина заграє своїм неповторним сяйвом, як починає сяяти коштовний камінь у руках ювеліра, що зумів розкрити за сірою, непривабливою зовнішністю чарівне сяйво.

- Я люблю зустрічати сонце. Задовго до сходу воно сповіщає про своє пробудження. Забарвлює своїми променями нічний небосхил, гасить зорі. Барви на небі грають, тремтять. Біля самої землі – темна, багряно-червона смуга. Далі – оранжева, потім – рожева, блакитна, лілова, синя. Де, в якій глибині сонячних надр народжується ця краса? Що там відбувається? Як запалився вогник життя на Землі? Чи завжди сяятиме сонце? Що чекає Землю, коли воно згасне? Хіба може бути щось прекрасніше, ніж оця гра барв на ясному небі, коли сходить сонце? А пшеничне поле, вкрите росою, теж грає. Це міриади крапель роси відбивають небесну гру барв. Тихо схилились над землею колоски. Пахне пшениця. Ці пахощі неповторні, ніщо так не пахне, як визріваюче пшеничне зерно. Це сонце вклало енергію в свої комори життя, тепла, радощів.

- З того часу як людина стала людиною, з тієї миті, як вона здивилася на красу вечірньої зорі, вона почала вдивлятися в саму себе. Краса – це глибоко людське. Це радість нашого життя. Людина стала людиною тому, що побачила глибину блакитного неба, мигтіння зірок, рожевий розлив вечірньої заграви, багрянний захід сонця перед вітряним днем, мерехтіння марева над

небокраєм, безкраю далечинь степів, сині тіні в березневих снігових заметах, журавлиний ключ у голубому небі, відбиття сонячних променів у міріадах крапель ранкової роси, сірі нитки дощу в похмурий осінній день, фіолетову хмаринку на кущі бузку, ніжну стеблинку і голубий дзвіночок проліска – побачила і, вражена, пішла по землі, створюючи нову красу. Зупинись і ти в захопленні перед красою – і в твоєму серці розквітне благородство.

Визначаючи потрібний темп, треба враховувати, що до певної межі його прискорення поліпшує процес сприйняття. Але занадто високий темп мовлення призводить до того, що кількість інформації, що передається в одиницю часу, перевищує «пропускну спроможність» психіки людини, сприйняття погіршується й зусилля оратора витрачаються марно. Надто повільне мовлення присипляє аудиторію, слухачі втрачають здатність слідкувати за думкою, не можуть охопити зміст усієї фрази.

Варто пам'ятати, що надто швидке мовлення неминуче призводить до підвищення тону голосу, а ці два фактори разом створюють враження метушливості, невпевненості оратора. Упевнене, «солідне» мовлення досить повільне, з осмисленими логічними та психологічними паузами. А якщо педагогу вдається дотримуватись помірного темпу мовлення в кризовій ситуації, то він не лише сам зберігає свій стабільний стан, але й передає свій спокій і впевненість учням.

Моніторинг комунікативних якостей мовлення	
Правильність	Нормативність. Відповідність нормам сучасної української літературної мови
Змістовність	Продумуйте тему й основну думку свого висловлювання; розкривайте їх повно, але не говоріть і не пишіть зайвого
Послідовність	Слідкуйте за порядком викладення думок
Багатство	Використовуйте різноманітні слова та речення, намагайтеся не повторювати одні й ті ж слова чи речення
Точність	Добирайте слова та вирази, що найбільш яскраво передають основну думку Використовуйте найбільш точні слова
Доречність	Завжди враховуйте, з ким говорите і в якій ситуації

Рис. 2.5. Моніторинг комунікативних якостей мовлення.

6. Моніторинг якостей мовлення: правильність і чистота мовлення.

Найголовнішою особливістю, ознакою мовленнєвої культури є правильність або нормативність мовлення, тобто дотримання правил (норм) усного і писемного мовлення. Мовна норма – це сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови та сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування, як головна категорія культури мови. Мовні норми класифікуються як орфоепічні, лексичні, фразеологічні, граматичні (словотвірні, морфологічні, синтаксичні), орфографічні, пунктуаційні, стилістичні. Нормативність становить спеціальну й визначальну ознаку літературної мови; мовні норми єдині й обов'язкові для всіх користувачів літературної мови.

Лексичні норми – це загальноприйняті правила слововживання, які вивчає розділ мовознавства – лексикологія. Залежно від змісту й мети висловлювання у процесі спілкування відбувається добір і комбінування найбільш точних, влучних слів. Чуття мови в освіченої людини допомагає знаходити слова, що в контексті найточніше передаватимуть відтінки думки.

До групи лексичних помилок належать недоліки, пов'язані з використанням лексичних засобів, які не відповідають основній думці висловлювання та обраному стилю. Їх можна умовно поділити на дві групи:

I. Цю групу складають помилки, пов'язані з порушенням лексичної та фразеологічної норми:

1. вживання слова у невласливому йому значенні: «обдати гарячим кропом» (замість окропом), «спуститися по екскаватору» (ескалатором), «добра страва» (смачна страва);

2. порушення лексичної сполучуваності слів: «малий шелест листя» (тихий шелест), «зробити героїчний вчинок» (здійснити);

3. неточне вживання фразеологізмів: «жити іншим розумом» (жити чужим розумом), «стати за спиною» («жити за спиною»).

II. Помилки як наслідок бідного словникового запасу, недосконалості стилю мовлення:

1. вживання зайвого слова: «стара людина похилого віку», «розумний інтелектуал»;
2. вживання в одному словосполученні або реченні спільнокореневих слів: «святкове свято», «в образі відображено»;
3. дослівний переклад російських слів або словосполучень, так звані «кальки» та вживання русизмів: «приймати участь» (замість брати участь), «ти мені мішаєш» (заважаєш).

Мова втрачає природну свіжість через засилля в ній загальних фраз, штапованих висловів.

Збіднюють і спотворюють наше мовлення неграмотні переклади, калькування з російської мови. Ознакою неосвіченості й дитям недбалості називають таке поширене нині явище, як суржик. Це слово у своєму первісному значенні означало суміш різних видів зерна, борошно з такої суміші. У питаннях нормативності мовлення суржик розглядають як побутове мовлення, в якому об'єднано лексичні й граматичні елементи різних мов без дотримання норм мови літературної.

Таблиця 2.5

Виправте помилки, дотримуючись норм сучасної української літературної мови:

Передовий авангард	Овочеве блюдо	Вид із вікна	Вирішення стосунків
Моя автобіографія	Сказано на мій адрес	Чужа біль	Написати жалобу
Будування незалежної держави триває	Стало серйозною вадю для виробництва	Взаємовідношення між людьми поліпшилися	Засоби масових інформацій
Адреса місця проживання	Сходження на гірську верхівку	Ситуація змінюється у нас на виду	Вияснення всіх питань
На літру води	Ні під яким видом	Диву даєшся	Святкова відкритка
Звернувся з просьбою	Жодних видів хвороби нема	Без будь-яких виключень	Розповсюдження інформації
Значні набутки	Легке недомогання	Об'єм продукції	Під час канікулів

Окремо варто назвати складнощі акцентологічного характеру. На розгляд цього питання спрямований диктант-тиша: спочатку учасники заняття, дивлячись на монітор, переписують слова та визначають в них наголос, потім - читають вголос.

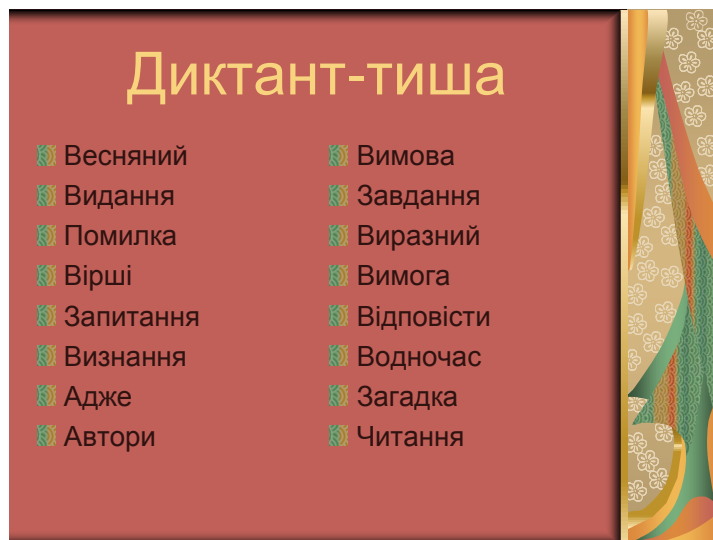


Рис. 2.6. Диктант-тиша

7. Робота над збагаченням активного словника («Від А до Я»).

Значну увагу під час проведення тренінгу приділяємо збільшенню активного словника учасників груп. У пригоді стають лінгвістичні ігри, наприклад «Від А до Я». В таблиці 2.6. пропонуємо варіант виконаного завдання. Варто наголосити, що за зовнішньою розважальністю таких завдань прослідковується плідна робота над формуванням навичок як непередбаченого, ситуативного мовлення, так і збагачення виразності, образності, мовлення в цілому.

Таблиця 2.6

Лінгвістична гра «Від «А» до «Я»

До слова <u>погляд</u> доберіть означення на кожну літеру алфавіту	
А	аристократичний, актуальний, аналогічний, активний, авторський, астрологічний
Б	блискавичний, безнадійний, бридкий, безтолковий, банальний, безглуздий, боязкий, близький, березневий
В	величний, вразливий, всесильний, відчайдушний, веселий, відвертий, вихований, вірний
Г	гордовитий, грайливий, гарячий, гострий, гарний, гнилий, грізний, грубий, гнівний

Д	доброзичливий, демократичний, дивний, драматичний, дратівливий, дитячий, дружній, добрий, довірливий
Е	енергійний, емоційний, еротичний, егоїстичний, екзотичний
Є	єдиний, східний, єднальний
Ж	жагучий, жалісний, жартівливий, жорстокий, живий, життєрадісний, жіночий, жадібний, жалюгідний
З	замріяний, здивований, загадковий, задумливий, зігріваючий, зрадливий, зайвий, злий, зляканий, залізний, зухвалий, здурілий
І	іронічний, іскристий, інтригуючий, інтересний, істинний, індивідуальний
Й	йолопський
Ї	їдучий
К	кривий, крижаний, комічний, караючий, красивий, колючий, кмітливий,
Л	ласкавий, лагідний, люблячий, ліричний, людський, лукавий
М	меланхолійний, мудрий, мінливий, могутній, милий, миттєвий, модний, милостивий, материнський, молодіжний
Н	неповторний, небезпечний, ніжний, незвичайний, нахабний, науковий, незабутній, несподіваний, невдячний, норовливий, неймовірний, настирливий, незрозумілий
О	оптимістичний, осінній, офіційний, образливий, оригінальний, обожнюючий, однаковий, ображений, оскаженілий
П	підступний, прекрасний, підлий, проникливий, похмурий, палаючий, прицільний, пестливий, поміркований, простий
Р	рішучий, різкий, розумний, радісний, романтичний, розлючений, риб'ячий, рідний
С	сором'язливий, сонний, сексуальний, сміливий, спопеляючий, сумний, сучасний, сьогоднішній, симпатичний, свійський, світлий, сердитий, спокусливий
Т	туманний, таємничий, теплий, трагічний, тупий, тимчасовий, тусклий, тваринний
У	улесливий, уразливий, уважний, улюблений, убивчий, унікальний, учительський, упевнений
Ф	фанатичний, філософський, файний, фонтанний, фатальний, фантастичний
Х	хитрий, холодний, хороший
Ц	цілеспрямований, цікавий, цнотливий, цинічний, царський, цінний
Ч	чесний, чоловічий, чудний, чудовий, чаруючий, чарівний
Ш	шокуючий, шалений, шанобливий, шкільний
Щ	щирий, щасливий
Ю	юний
Я	яскравий

Розвиток активного словника супроводжується додатковим емоційним навантаженням, вимагає творчого підходу при виконанні завдань «Якого кольору...» або «Посмішка. Яка вона?»

Учасникам пропонується розглянути по черзі 15 слайдів (1 слайд - 10 секунд) і дібрати до кожного означення, не повторюючи слова. Наведемо приклади ілюстрацій до даного завдання.

Якого кольору сніг?



Фото 1. Зимовий пейзаж



Фото 2. Зимовий пейзаж

Якого кольору небо?



Фото 3. Вечірній пейзаж

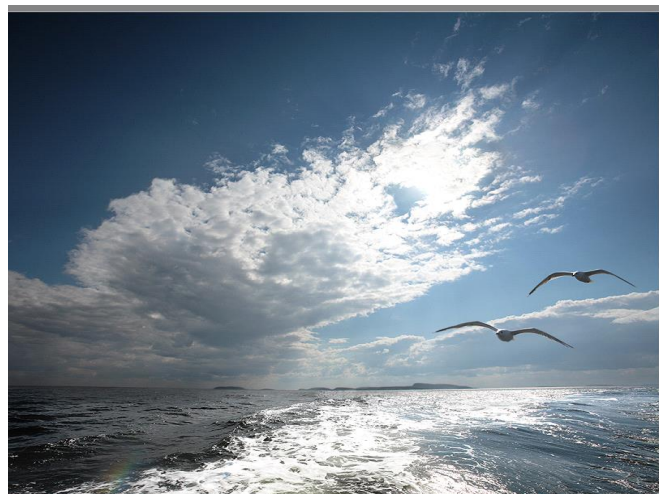


Фото 4. Морський пейзаж

Посмішка... Яка вона?



Рис. 2.7. Ілюстрація «Посмішки»

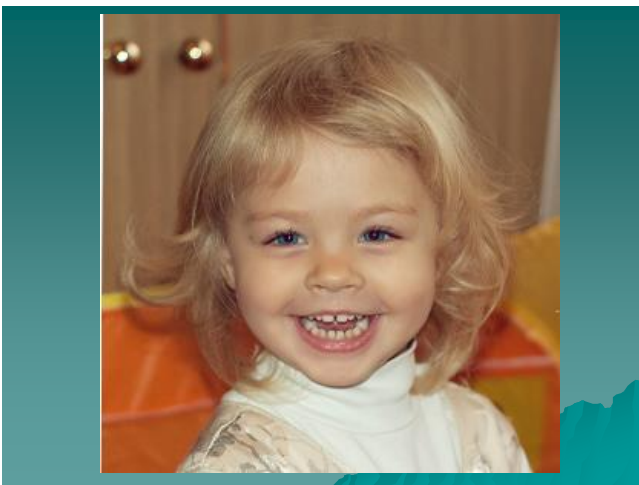


Фото 5. Дитяча посмішка



Фото 6. «Посмішка» дельфіна



Фото 7. Жіноча посмішка



Фото 8. Посмішка шахтаря

Під час повторного перегляду слайдів учасники тренінгу (або представники від малих груп) пропонують свій варіант відповіді. Наші спостереження доводять: якщо на 1 тренінговому занятті такі завдання можуть викликати ускладнення, то у шостий тренінговий день вони виконуються більш легко, швидко, різноманітно.

8. Розвиток монологічної форми мовлення: текст-мініатюра «Біг асоціацій».

Учасникам тренінгу пропонується серія сюжетних малюнків (орієнтовно 7 малюнків). До кожного малюнка потрібно дібрати назву: в прямому значенні побаченого чи слово-асоціацію, після чого скласти твір-мініатюру, використовуючи ці слова.



Рис. 2.8. Літній пейзаж



Рис. 2.9. Веселка над річкою



Рис. 2.10. Зимовий пейзаж

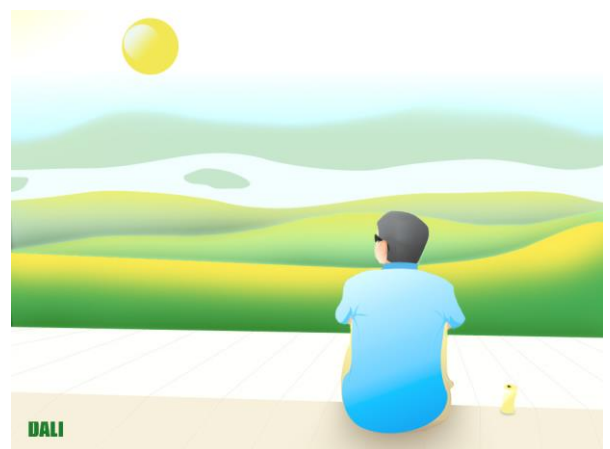


Рис. 2.11. Людина і природа



Рис. 2.12. Лінгвістична гра «Сніговий ком»

Розвитку монологічного мовлення сприяє також лінгвістична гра «Снігова куля». Завдання: максимально поширити запропоноване речення за рахунок другорядних членів та створення складної синтаксичної будови. Наведемо приклади виконання даного завдання учнями 9 класу. Для роботи запропоновано просте непоширене речення «Дівчина іде».

Теплого літнього ранку по вузькій стежечці дівчина іде по воду до криниці.

Наче сонячний промінь, який освітлює кожен куточок безмежного світу, наче пташка у польоті, весела і безжурна, по зелених алеях іде дівчина.

Весняного дня, коли сонце виглянуло з-за хмар, коли рослини скинули вранішню росу, іде дівчина, одягнена в червоненький сарафан, іде назустріч весняному дню, щоб пізнати цей великий світ.

Чудового весняного дня, коли пташки невгамовно виспівують свої веселі мелодії, коли сонечко щедро осипає землю теплими, мов мамина посмішка, промінчиками, по квітучій стежці, наспівуючи якусь мелодію, у легкому червоному сарафані, з голубими, мов кришталеві озера, очима, легко підстрибуючи, дівчина іде збирати налиті соком ягоди і рвати пахучі квіти.

Весела дівчина з надзвичайно радісним настроєм (напевне, у школі отримала високу оцінку) йде додому, де на неї чекає мама, щоб донька допомогла їй прибрати в кімнаті, помити посуд і підготуватися до дня

народження батька, який, прийшовши з роботи, зрадіє сюрпризу, підготовленому для нього донькою і люблячою жінкою, з якою він живе понад 15 років і вважає свою сім'ю найкращою у світі, працює на її благо, піклується про неї, тому що сім'я – це святе.

Запропоновані приклади переконливо свідчать, що мовлення віддзеркалює індивідуальність людини, є особливим і неповторним.

Розмову про монологічне мовлення завершимо вправою «Розповідь на одну літеру». Умова завдання - написати текст-мініатюру, всі слова в якому починаються на одну літеру.

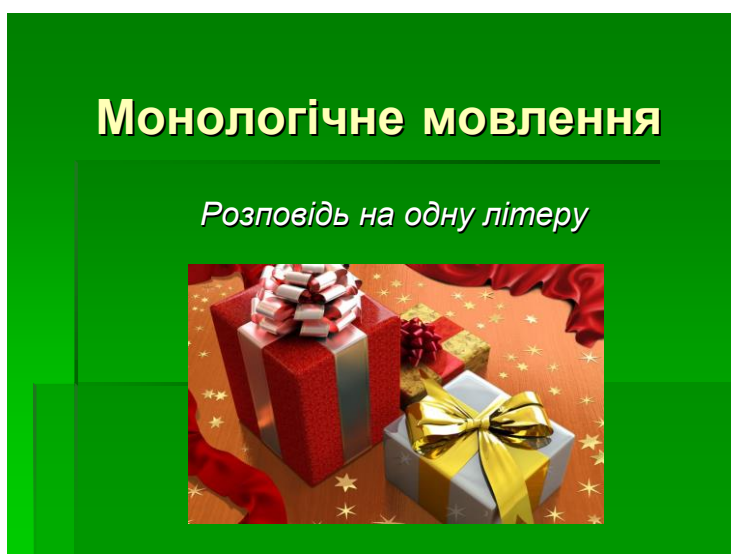


Рис. 2.13. Лінгвістична гра «Розповідь на одну літеру»

Приклади як учнівських, так і дорослих робіт вражають різноманітністю тем, сюжетів, образів, емоційного забарвлення та ідейного змісту.

Полудень. Пішоходи прогулюються по парку. Прогрівають повітря палаючі промені. Перед пішоходами постає прекрасний пейзаж.

Поважний півень Петя поїхав Полтавою, подивитися, покружляти по полю. Під Полтавою проживала півникова подруга Павлина. Побачив Петя Павлину, привітався, пішли прогулятися.

Прокинувся. Подзвонили. Прийшов, привітався, подарував подарунок. Присів, поговорив, поїв, пішов.

9. Психогімнастика

Завдання з використаннями елементів психогімнастики сприймаються як відпочинок, проте мають значний психологічний підтекст – дозволяють долати ораторський страх. Прикладом тому є мімічний таночок.

Танцюємо (сидячи) під ритмічну музику. Активно рухаються всі частини тіла! Поступово «вимикаємо» ноги, тулуб, плечі, руки, шию – вони перестають рухатись, танцює лише обличчя – це і є «мімічний таночок». Наскільки виразною зможе бути при цьому наша міміка? По черзі «вмикаємо» частини тіла у зворотньому порядку: починають рухатись шия, руки і т. д.

Пожвавлення та емоційний підйом викликають завдання пантоміми та вправи на зміни емоційного стану, як-то «Вірші під настрій», навіть якщо, на перший погляд, вони не мають змісту.



Фото 9. Психогімнастика



Фото 10. Психогімнастика

Емоційно-образна виразність Вірші " під настрій "			
<u>Веселий вірш:</u>		<u>Таємничий вірш:</u>	
2	15 42	13	10 48
42	15	120	30 01
37	08 5	5000	33 08
20	20 20 !	12	7 16 7
<u>Сумний вірш:</u>		<u>Вірш – імпровізація</u>	
18	17 18 16	3	4 2 1
115	13 3006	46	17
90	12 90 15	300	40 900
240	110 406	8	6 15

Рис. 2.14. Емоційно-образна виразність мовлення

10. Вправи на розвиток діалогічного мовлення. Гра «Відкрий малюнок»

Учасникам пропонується малюнок, половина якого прихована. Гра може проводитись як у груповій формі, так і фронтальній. Відповідно від кожної групи чи окремими учасниками задаються запитання стосовно того, що може знаходитися за прихованою частиною малюнка. Ведучий має право відповідати лише «Так» або «Ні». Кількість запитань обмежена.

Гра формує навички спілкування в режимі діалогу та активного слухання, уміння класифікувати та логічно впорядковувати запитання. Зразки ілюстрацій представлені на рис. 2.15 та фото 11.

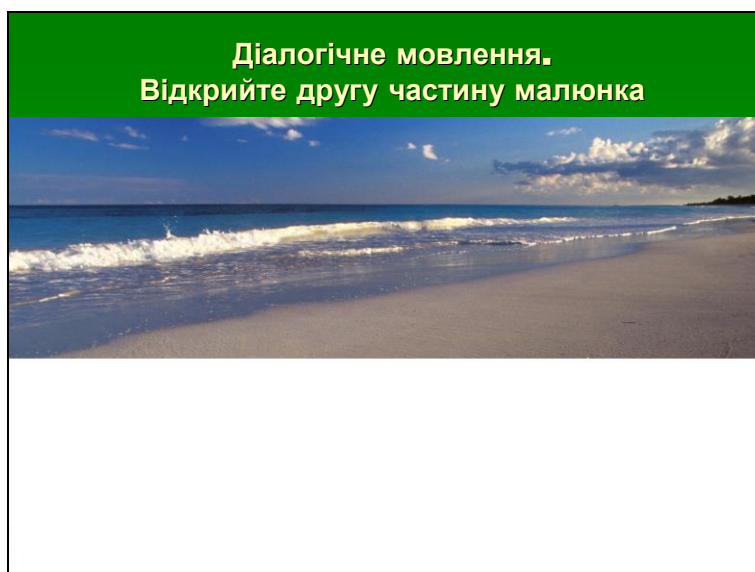


Рис. 2.15. Вправи на розвиток навичок діалогічного мовлення



Фото 11. Малюнок на піску

На наступних заняттях завдання на розвиток навичок діалогічного мовлення ускладнюються. Особливу зацікавленість викликає методика п'яти квадратів, яка переконливо доводить необхідність встановлення зворотнього зв'язку у спілкуванні.

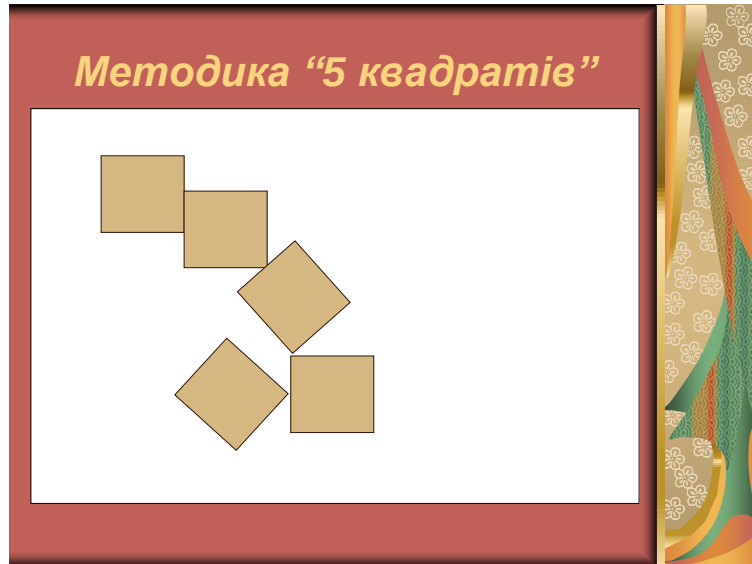


Рис. 2.16. Діалогічне мовлення. Методика 5 квадратів

Робота проводиться в парах. Перший учасник пояснює другому, як намалювати 5 квадратів (зразок на рис. 2.16), але не показує малюнок, яким він послуговується. Можливі два варіанти виконання завдання: 1. Другий учасник має можливість задавати запитання, уточнювати, конкретизувати в разі необхідності. 2. Зворотній зв'язок у спілкуванні переривається. Другий учасник не може запитувати, виконує завдання лише так, як зрозумів з першого пояснення. На власному прикладі пари переконуються, наскільки важливо не втрачати двосторонній зв'язок у спілкуванні.

11. Мовленнєвий аспект психолого-педагогічних ситуацій. Що таке мовленнєвий позитив? Аналіз власної комунікативної поведінки у складній педагогічній ситуації.

Мовленнєвий позитив – це загальна характеристика поведінки мовця в конструктивній ситуації спілкування; це емоційно зважена, змістовно довершена, психологічно доцільна мовленнєва діяльність учителя, що має на меті досягнення ефективної суб'єкт-суб'єктної та суб'єкт-об'єктної взаємодії.

Учасникам пропонуємо проаналізувати, чому дані приклади віднесено до

категорії «мовленнєвий негатив», та запропонувати мовленнєво-позитивні рішення у комунікативній ситуації. Приклади наведено в таблиці 2.7. На подальших заняттях учасники тренінгу знайомляться з технікою етичного захисту та основними видами мовленнєвих помилок.

Таблиця 2.7

Мовленнєвий позитив

Замінити традиційні неконструктивні фрази позитивно наповненими висловлюваннями:	
Мовленнєвий негатив	Мовленнєвий позитив
Не перебивайте!	
Подивимось, що ви там умієте!	
Ви зобов'язані так зробити, тому що я так сказав!	
Я не розумію, що ви кажете!	
Ви самі не знаєте, що говорите!	
Ви нічого не вмієте!	
Зараз я вам доведу!	
Ви помиляєтесь!	

12. Риторична абетка. У якого тренера з риторики ви хотіли б займатися?

Перегляд відеофрагментів (презентації тренінгів з риторики). Аналізуємо, чому той чи інший тренер з риторики привернув нашу увагу, яким чином йому вдалося нас зацікавити. Говоримо про важливість першого враження при будь-якому спілкуванні.

13. «Правило трьох десятків». Поза оратора «Живий пам'ятник».

Ефект публічного виступу значною мірою залежить від першого враження, яке справить оратор на аудиторію. Перше враження формується, як правило, в перші 30 секунд, тому, готуючись до публічного виступу, пам'ятаймо «правило трьох десятків»:

- перші 10 секунд, коли оратор підіймається зі свого місця й прямує до трибуни, оцінюються зовнішність та хода (зчитується психологічний стан оратора через його невербальну поведінку);

- 10 секунд, коли промовець уже на трибуні, оцінюють одяг і позицію;

- перші 10 слів, які прозвучать, мають особливе значення. Вони розкривають налаштованість промовця на спілкування, його ставлення до аудиторії, рівень сформованості риторичних навичок.

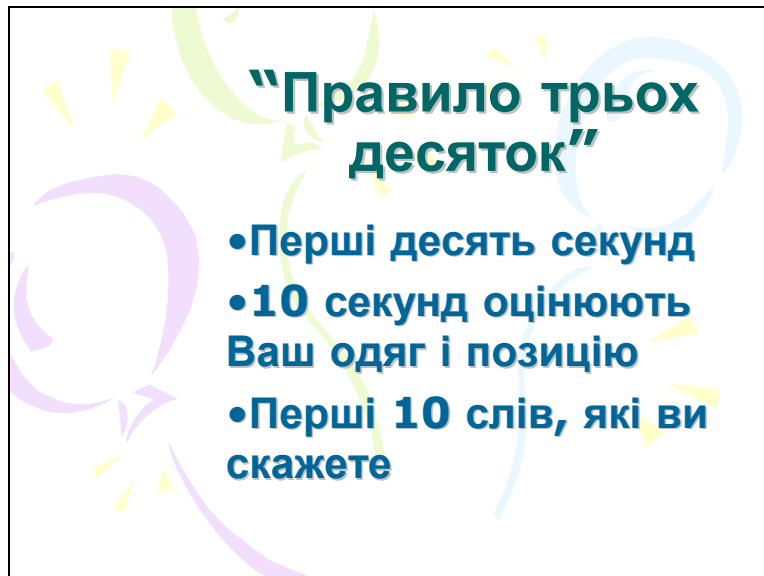


Рис. 2.17. Правило трьох десятків

Розглядаючи правила трьох десятків, потрібно звернути увагу на формули вітання, етичні формули початку промови, способи зацікавлення слухачів, психологічні основи створення «Ми-єдності» в спілкуванні.

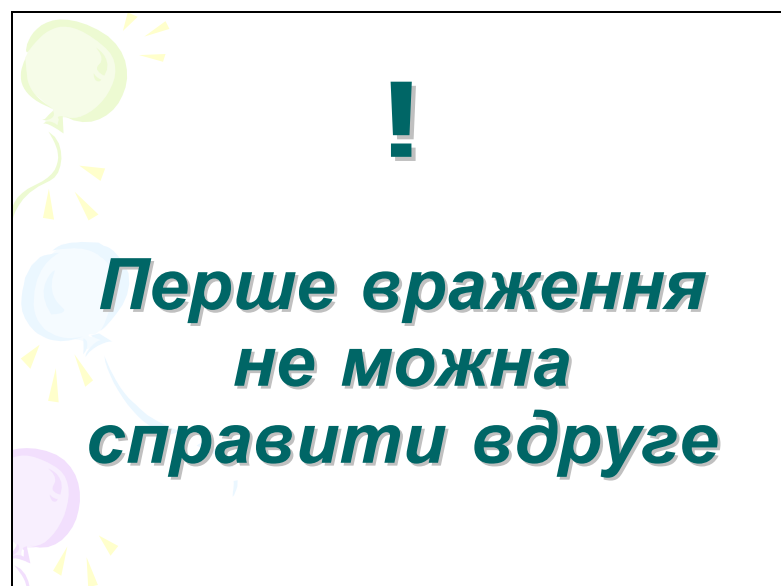


Рис. 2.18. Формування першого враження

Продовжуючи роботу в групах, учасники створюють «живий пам'ятник оратору», демонструючи, як, на їхню думку, повинен виглядати оратор під час виступу.

Як виглядає впевнена в собі людина? На обличчі невимушена усмішка, голова припіднята, плечі опущені, спина пряма, корпус трохи нахилений в бік аудиторії, ноги на ширині плечей, причому одна нога дещо подається вперед. Саме так має виглядати наш «пам'ятник оратору». Щоб додати собі впевненості, можна свідомо змодельовати позу впевненого оратора, і тоді до головного мозку від тіла піде сигнал: все гаразд, все спокійно, і ви дійсно почуватиметесь спокійніше і виглядатимете переконливіше.

14. Причини ораторського страху. Подолання страху перед аудиторією.

Більшість людей відчувають певний страх, пов'язаний з публічними виступами. Причинами ораторського страху можуть бути:

- недосвідченість оратора;
- недостатня підготовка до конкретного виступу;
- індивідуальні риси (невпевненість у собі, певні комплекси);
- передчуття невдачі;
- нереалістичні очікування;
- байдужість або негативна оцінка з боку аудиторії.

Потрібно розрізняти помірне хвилювання перед виступом – корисні, тонізуючі емоції, які мобілізують організм, і власне страх, що паралізує думки й дії, з яким дійсно потрібно боротися.

Методи боротьби з ораторським страхом:

1. Технічні:

- розмірена хода;
- дихальні, артикуляційні вправи.

2. Психологічні:

- самоспостереження;
- аутотренінг;
- формування правильної самооцінки.

3. Емоційно-психологічні:

- щире бажання поділитися своїми думками;
- власне переконання, що виступ – це радість;
- створення ситуації успіху.

Переглядаємо фрагмент відеотренінгу Радислава Гандапаса «Учимся виступати публічно».

Практично демонструємо використання різних способів подолання ораторського страху.

14. Налагодження візуального контакту з аудиторією.

Надзвичайно важливо одразу встановити візуальний контакт з аудиторією. Зоровий контакт – це потужний інструмент, який дозволяє підтримувати зв'язок зі слухачами, більш повно доносити зміст повідомлення, передавати потрібні емоції. Хай ваш погляд випромінює привітність і доброзичливість. Повертайте весь корпус, а не лише голову чи очі. Особливістю публічної комунікації є одночасна взаємодія з багатьма людьми, і зоровий контакт потрібно підтримувати протягом тривалого часу. Чи вистачить в оратора часу, щоб подивитись на кожного? Вистачить. На одну людину можна витратити долю секунди, але у кожного в аудиторії виникне відчуття, що ви спілкуєтесь саме з ним. Досвідчені оратори стверджують, що безпосередній зоровий контакт можна підтримувати в аудиторії до 30 осіб. Якщо ж людей в аудиторії більше, просто оглядайте частини залу, не обминаючи жодної (як правило, поза увагою залишаються передні бічні місця і «гальорка»). Можна описувати поглядом «вісімку» або «галочку», що наче лежить горизонтально на рівні очей слухачів. Помилковою є думка, що при хвилюванні потрібно дивитися на одну людину в аудиторії, адже погляд «очі в очі» неприємний, він спричиняє напругу й недовіру. Краще просто зустрічатися поглядами і відводити очі.

Учасникам тренінгу пропонується виступити з імпровізованою промовою-мініатюрою «Мої найголовніші успіхи в житті», під час виступу спробувати встановити візуальний контакт із кожним слухачем. Як

формулювання мети подальшої роботи можна використати слова архієпископа Меджі (рис. 2.19).



Рис. 2.19. Про ораторське мистецтво й особистість промовця.

Під час ознайомлення учасників тренінгових груп із формами виголошення промови, варто зупинитися на способах передачі та сприйняття інформації.



Рис. 2.20. Способи передачі та сприйняття інформації

Отже, підготовка до промови, яка обмежується лише написанням тексту виступу, не відповідає вимогам сучасної комунікації. Докомунікативний етап повинен включити в себе риторичне засвоєння матеріалу, тренувальне виголошення промови. Потрібно звернути особливу увагу на інтонаційну

різноманітність та емоційне забарвлення мовлення, наочність, використання технічних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій.

Під час першого тренінгового для наступним етапом є підведення підсумків роботи (ми розглянемо це питання дещо пізніше). 2-6 дні першого (очного) етапу тренінгу доповнюються матеріалами й завданнями з практичної риторики. Як приклад, розглянемо використання ефекту новизни у промові. Ми запропонували учасникам скласти фрагмент промови, в якому було б доцільним використання в якості ілюстрацій, підтвердження думки, фотографії пам'ятників (рис. 2.21-2.23).



Рис. 2.21 Пам'ятник воді

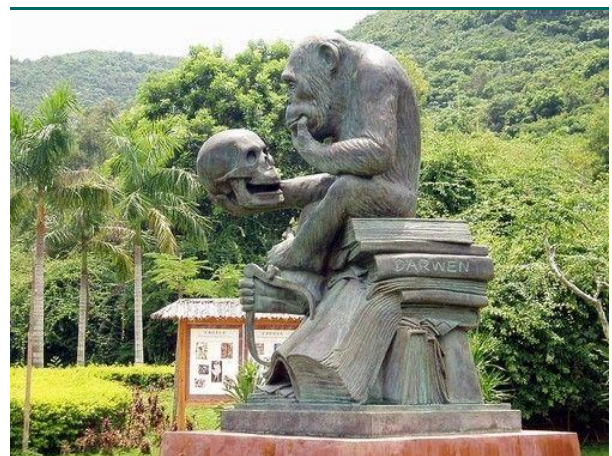


Рис. 2.22. Пам'ятник науці



Рис. 2.23. Оригінальні пам'ятники світу

16. Підведення підсумків роботи. Враження від тренінгу. Самооцінювання та взаємооцінювання. Учасники відповідають на запитання:

- За що я дякую собі?

- За що я вдячна (вдячний) групі?
- Чого я особисто навчилася (навчився)?
- Де я зможу це використати?
- Які труднощі я зуміла (зумів) подолати?
- Що мені сподобалось найбільше?
- Що мені сподобалось найменше?
- Які я маю пропозиції щодо вдосконалення тренінгових занять?

Усному обговоренню передуює письмове заповнення листа опитування (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8

Враження від тренінгу

Ваш коментар	Підкресліть відповідну оцінку
1. Тривалість тренінгу	1 2 3 4 5
2. Зміст тренінгу	1 2 3 4 5
3. Теоретичний матеріал	1 2 3 4 5
4. Організація тренінгу	1 2 3 4 5
5. Робота у малих групах	1 2 3 4 5
6. Вправи, ігри	1 2 3 4 5
7. Як, на Вашу думку, інші учасники реагують на курс?	1 2 3 4 5
8. Загальна оцінка тренінгу	1 2 3 4 5
9. Яка інформація Вас найбільше зацікавила?	
10. Що вважаєте зайвим?	
11. Ваші зауваження, пропозиції та побажання	
12. Чи рекомендували б Ви цей курс ще комусь? Якщо «так», то кому?	

До відповідей на запропоновані запитання ми повернемося у розділі 2.4., аналізуючи результативність роботи.

Наразі вважаємо за потрібне підкреслити доцільність та ефективність використання технічних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій під час тренінгових занять (що можна прослідкувати вище).

Сучасні технічні засоби навчання та використання ІКТ дозволяють

суттєво збільшити вагу візуального каналу передачі та сприйняття інформації і, відповідно, підвищити ефективність тренінгових занять. Всі тренінгові дні очного етапу роботи представлені у вигляді мультимедійних презентацій, які, окрім плану занять, ключових слів, тез та цитат містять у собі необхідний наочний матеріал (фотографії, ілюстрації, схеми, таблиці, малюнки тощо).

Окремі завдання потребують аудіо- чи відеосупроводу, таким чином ми розпочали створення власної аудіо- та відеотеки, використовуючи інформаційні можливості мережі Інтернет. На жаль, потрібно зазначити, що власне української відеопродукції риторичної тематики на сьогодні не існує. У цьому зв'язку важливо підкреслити, що тренером та учасниками тренінгових груп створюється власна презентаційна та відеопродукція (прикладом тому можуть слугувати відеоприписи, які надалі використовуються під час тренінгових занять та викликають неабияке зацікавлення слухачів).

Робота груп періодично фотографується, переважно це не постановчі фото, а відображення робочих моментів, що використовуються надалі в



презентаційних та навчально-методичних матеріалах КТЦ та для створення власної фотогалереї «Краще один раз побачити...». Також фоторепортажі про роботу консультативно-тренінгового центру періодично пропонуються на сайті ММК.

Фото 12. Робота в малий групах

Використовуємо індивідуальні та групові форми роботи



Фото 13. Монологічний виступ



Фото 14. Робота в малих групах



Фото 15. Індивідуальна робота



Фото 16. Фронтальна робота

Поглиблюємо теоретичні знання і застосовуємо їх на практиці

Дбаємо про розвиток усного і письмового мовлення

Дистанційний етап тренінгу повністю побудовано на використанні ІКТ. Завдання цього етапу розміщуються на сайті ММК, зв'язок із тренером – через електронну пошту.

Підсумковий етап занять передбачає створення власної мультимедійної презентаційної продукції учасниками тренінгових груп. Це питання наразі перебуває на стадії теоретичної розробки, практичне втілення – з лютого 2013 р.

Підкреслимо, що використання сучасних технічних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій обумовлено специфікою тренінгових занять, урізноманітнює форми та методи роботи, суттєво підвищує їх результативність.

Кожний тренінговий день завершується підсумковим етапом роботи (як в усній, так і в письмовій формі). Більш детально це питання ми розглянемо у п. 2.4. Відзначимо, що оцінювання роботи груп учасниками тренінгу та їхнє самооцінювання є суб'єктивним, проте як анкетування, так і усні відгуки довели зацікавленість вчителів такою формою роботи та говорять про доцільність її продовження.

Надалі охарактеризуємо дистанційний етап тренінгу. Він проводиться після очного (першого) етапу тренінгових занять та має на меті сприяння подальшому неперервному розвитку та вдосконаленню педагогічної комунікативної компетентності.

Дистанційний етап складається з п'яти модулів:

- Техніка мовлення. Мовленнєвий апарат. Дихання. Голос. Темп мовлення. Дикція та артикуляція.
- Комунікативні якості мовлення вчителя. Стилі сучасної української літературної мови в педагогічному мовленні. Художні засоби у мовленні вчителя.
- Стилі комунікативної поведінки. Комунікативні стратегії поведінки вчителя. Комунікативні бар'єри в педагогічній діяльності.
- Публічне мовлення вчителя. Особистість оратора. Підготовка до публічного виступу. Етапи роботи над промовою. Структура виступу. Робота із запитаннями слухачів.
- Комунікативна діяльність учителя на кожному з етапів уроку.

Окрім теоретичного матеріалу, учасникам тренінгу пропонуються тренувальні вправи для виконання та контрольні завдання, що мають практичну спрямованість. Виконані контрольні завдання (два у кожному модулі на власний вибір) учасники тренінгових груп відправляють на електронну адресу

тренера. Орієнтовний час виконання завдань одного модуля – 1 тиждень. Для наочної ілюстрації пропонуємо матеріали дистанційного модуля №4.

Тема 4

Публічне мовлення вчителя

«Публічний виступ – це мандрівка до певної мети, і її маршрут має бути нанесений на карту», – так образно висловлювався про потребу чітко продумувати структуру промови ректор американського інституту ораторського мистецтва та людських стосунків Дейл Карнегі.

Підготовка до публічного виступу.

Етапи роботи над промовою

Досвідчені оратори добре знають, як важко виступати за умови обмеженого регламенту. Відома риторична байка, скільки часу триває підготовка до виступу: «Усе залежить від регламенту: якщо 10 хвилин – тиждень, якщо 20 хвилин – два дні, якщо дві години – то готовий завжди».

Після переконливої лекції В. Шейнова запитали, скільки часу він готувався. Промовець відповів: «Усе життя й останні два дні».

Рекорд щодо підготовки до промови встановив російський фізик О. Столетов, який наприкінці 1889 року отримав запрошення прочитати лекцію на початку 1894 року. Впродовж чотирьох років учений час від часу повертався до майбутньої лекції, змінював план, вносив уточнення, спричинені новими відкриттями.

У роботі над промовою виділяють такі основні етапи:

1. Докомунікативний: визначення теми і мети виступу, збір і впорядкування матеріалу, написання тексту промови.
2. Комунікативний: виступ перед аудиторією, робота із запитаннями аудиторії.
3. Посткомунікативний: аналіз та самоаналіз.

Підготовка до виступу залежить від досвіду оратора та обставин, за яких відбуватиметься виступ.

Існують наступні варіанти підготовки до виступу:

1) Написати весь текст виступу, а потім прочитати його слухачам.

2) Написати текст виступу, кілька разів його прочитати і виголосити по пам'яті, зрідка заглядаючи в рукопис (план, тези, картки, ключові слова).

3) Заздалегідь написати текст і вивчити його напам'ять.

4) Виступати, не користуючись жодними записами.

Писати текст виступу є клопіткою справою, але вона має багато переваг: такий виступ можна перевіряти, виправляти, вдосконалюючи таким чином його зміст і форму, написаний текст легше запам'ятати, ніж неоформлений матеріал. Ми радимо писати текст виступу стисло, але композиційно, щоб у написаному легко було виділити структуру і запам'ятати саме її.

Читати чи не читати промови?

Читання промови за рукописом є найменш прийнятним для успішного виступу, оскільки за таких умов оратору важко встановити контакт з аудиторією, погляд оратора зосереджується на тексті, не встановлюється візуальний контакт з аудиторією, важко слідкувати за реакцією слухачів. Проте в окремих випадках читати промову за рукописом просто необхідно, насамперед, коли ситуація вимагає абсолютно точного дослівного відтворення інформації. Будь-який офіційний документ обов'язково читається з аркуша. Читатися може наукова доповідь або реферат. Текст, викладений на папері, допомагає промовцеві логічно вибудувати матеріал, чітко викласти висновки. Доповідь чи реферат можуть містити велику кількість дат, імен, формул, які дослівно запам'ятати неможливо. Прикладами виступів, що читаються, також є офіційні політичні промови, в яких йдеться про суспільно важливі речі. Якщо промова читається з листа, текст обов'язково має бути акуратно надрукований, а не писаний від руки. Це дозволить не лише легко читати його, але й допоможе ораторові вкластися в регламент, оскільки відомо, що одну сторінку рукопису (30 рядків) читають 2-3 хвилини.

Виступи, що тривають 1-2 години, вивчити напам'ять дуже важко (і не потрібно). Тому вчителі, викладачі, готуючись до лекції, опрацьовують великий

обсяг науково-методичного матеріалу, але не читають його з конспекту, а викладають з пам'яті, імпровізують, що справляє враження плину живої думки. У цьому випадку добре допомагають тези, стислий план виступу, виписані цифри, цитати.

Дуже важливо сумлінно готуватися до своїх перших виступів. Це дасть змогу набуту впевненості й допоможе перейти від написання цілого тексту промови до роботи з окремими записами.

Є випадки, коли промову читати недоцільно, але потрібно повністю зберегти її зміст. Як правило, це невеликі за обсягом виступи (1 сторінка). Таку промову слід написати і вивчити напам'ять. Досконале володіння текстом дозволить зосередитися на ораторських прийомах, особливо тому, що такі промови вимагають щирості й відкритості, незважаючи на їх офіційність. На цьому принципі базується політичне красномовство. Добрий політик ретельно готується до виступу, але подає його як новотвір, повну імпровізацію. У цій ситуації також будуть доречними стилі тези – короткий план виступу з певними цифрами, цитатами, проте заглядати в підготовлені записи треба нібито мимохідь. Промова, що вивчається напам'ять, зобов'язує до старанної підготовки, однак запам'ятовування не завжди буває бездоганним, існує небезпека «застопоритися». Щоб у таких ситуаціях почуватися впевнено, треба розвивати спонтанне мовлення, знімати словесні зажими.

Вправа «Бредогенератор» дозволяє розвинути необхідну в таких випадках гнучкість мислення, сформувані здатність вільно говорити на будь-яку тему: називаємо перший-ліпший неживий предмет і будь-яку тварину; швидко розповідаємо, чим вони схожі (чим ворона нагадує стіл, що спільного у білки та чайника тощо).

Імпровізовані промови (експромти) виголошуються під час дискусій на різноманітних зібраннях, засіданнях. Варто пам'ятати, що найкращий експромт – добре підготовлений. Щоб виступати з імпровізованими промовами, потрібно добре володіти матеріалом з даного питання. Для цього потрібно стежити за новинками в галузі своєї професійної діяльності, записувати важливі

дані, яскраві приклади, цікаві факти, висловлювання, які можна було б використати у своїх виступах. Для цього радимо вести щоденник оратора. Є мудрий вислів про те, що з чаші не можна випити більше, ніж було в неї налито. Дійсно, людина не може сказати більше, ніж знає. Тому слід постійно дбати про власний розвиток, начитаність, розширення світогляду. Щоб виступ-експромт не перетворився на беззмістовну балаканину, потрібно привчати себе мислити логічно, забігати думкою наперед.

Для розвитку навичок мовної імпровізації пропонуємо виконувати такі вправи.

Вправа «60 слів – 60 секунд»: протягом 1 хвилини називайте будь-які окремі, не зв'язані за змістом слова. Попросіть когось підрахувати кількість названих слів. Прагніть довести кількість названих за хвилину слів до 60, - дивно, але це вдається не всім і не одразу. Вправа розвиває рухливість мислительних процесів, швидкість розумової орієнтації, без яких неможлива мовленнєва імпровізація.

Вправа «Що бачу, про те і співаю». Оберіть будь-який предмет, що знаходиться в полі зору. Спробуйте розповідати про цей предмет протягом 3 хвилин (про його будову та призначення, функції, його історію тощо). Нестандартний підхід, жарти – вітаємо! Рівень «вищого пілотажу» в цій грі – протягом півгодини розповідати про предмети, що знаходяться в приміщенні.

Вправа «Лінгвістичні піраміди» має на меті розвиток аналітичного мислення, навичок узагальнення як засобів формування імпровізаційних умінь. Обираємо будь-який предмет, наприклад, стіл. Визначаємо його приналежність до вищого класу предметів: стіл належить до меблів. Пригадаємо, які ще предмети належать до цієї групи. Потім «розбираємо» стіл на підвиди: він буває письмовим, комп'ютерним, кухонним, святковим тощо, може бути дерев'яним, пластиковим, скляним... Що ще може бути виготовлено з таких матеріалів? Назви яких предметів асоціюються зі словом «стіл»? Чим був стіл у минулому? Чим може стати в майбутньому? Такі «піраміди» можна вибудовувати на основі найрізноманітніших понять.

Технологія підготовки до публічного виступу «message house».

Технологія під умовною назвою "Будиночок повідомлення" ("message house" - англ.) була розроблена в середині ХХ століття американською консалтинговою компанією Берсон Марстеллер (Burson Marsteller) для навчання публічних представників транснаціональних корпорацій. Проте в джерелах, що описують традиційну російську структуру промови, зустрічаються текстові схеми, функціонально ідентичні "будинку", що використовують всі його базові елементи – послання, аргументи і принципи.

Схема містить три базових блоки: "підстави", "аргументи" й "послання", які нагадують елементи "будинку": підвал, поверх і дах. На даний час ця технологія широко застосовується в провідних американських та європейських тренінгових центрах.

Технологія побудована на жорсткому структуруванні інформації при підготовці до публічного виступу: вся інформація, необхідна для виступу, укладається на один аркуш паперу, вона особливим чином розташована, що полегшує доступ до неї при забуванні тексту.

Плюси і мінуси технології "message house":

{+} Компактність, графічність, чіткість структури, універсальність змісту (підходить для будь-якої теми виступу), можливість самостійного використання; найменший коефіцієнт погрішності інформації в процесі сприйняття виступу;

{-} У процесі навчання іноді спостерігається психологічний бар'єр до роботи в модульних ситуаціях, технологія не розрахована на переговори та довгі за часом комунікаційні процеси, не має запасних варіантів при зміні теми виступу.

Використання технології підготовки публічних виступів "message house" виправдане у відносно коротких (5-15-30 хвилин) та інформативних виступах у будь-якій публічній дії, однією з цілей якої є інформування аудиторії про якийсь факт.

Три елементи присутні в будь-якій версії "будиночка": це послання,

аргументи і принципи (або підстави). Зупинимося на кожному з них докладніше.

1. Послання (Message). Фахівці з комунікацій називають "послання" головною думкою інформаційного сигналу, який проходить шлях від мовця до слухача.

Послання – це та коротка змістовна частина, яка залишається у наших співрозмовників після того, як процес спілкування закінчений. Тут дуже важливі слова "змістовна частина": часто ситуативні емоції та враження, симпатії чи неприязнь, яких зазнає аудиторія по відношенню до виступаючого, набагато сильніші, ніж власне інформація, яку він хотів донести. Більше того, без "емоційного супроводу" навіть ця мета не буде досягнута. Особливістю послання є його стислість і розуміння з точки зору слухача. Виступ необхідно проектувати, готувати. Пошук і формулювання послання – найважливіший крок на цьому шляху. Розуміння того, що зміст наших виступів завжди піддається спотворенню, чується і запам'ятовується людьми по-іншому, змушує приділяти особливу увагу процесу спілкування. Причому, в будь-якій його формі: виступу на конференції, по телебаченню або розмови віч-на-віч. Послання може існувати, навіть коли ми не замислюємося над цим. Те, як слухачі зрозуміють і сформулюють наші думки, і є посланням.

В одному короткому (до 15 хв.) виступі вдається донести тільки одне послання. Два – дуже важко. Три – майже неможливо.

Послання коротке, зазвичай воно вкладається в одне речення або навіть словосполучення. Власне кажучи, слоган будь-якої рекламної кампанії теж послання, тільки його носієм не виступає жива людина, а, наприклад, відеоролик або листівка.

2. Аргументи. Аргументи – це те, на чому "тримається" послання. Вони відповідають на питання "чому". Чому ваше послання істинне? Чому ви вважаєте це важливим? Чому ви це стверджуєте?

З яким би повідомленням ви не виступали або проговорювали його в процесі спілкування, його головна думка повинна бути обґрунтована.

Аргументи "тримають" послання на собі, подібно до того, як колони утримують дах.

Дослідним шляхом встановлено, що аргументів повинно бути три, це число, яке, в більшості випадків, є достатнім для міцного обґрунтування вашої думки в очах аудиторії. Для коротких публічних виступів, для ділового середовища три - оптимальне число. Аргументи можуть (і повинні) містити метафору, образ, історію з життя, цифри.

Є аргументи сильні та слабкі, є емоційні й логічні. В якому порядку їх наводити? Щодо цього існують різні стратегії.

Сильні аргументи розміщуємо на початку і наприкінці. Адже якщо ви розпочнете зі слабого аргументу, слухачі можуть відчути сумнів і всю подальшу аргументацію будуть слухати з недовірою, тому краще розпочати з сильного, беззаперечного аргументу. Якщо завершите слабким аргументом – кінцівка промови здаватиметься невиразною, у слухачів залишиться відчуття сумніву, яке викликав останній аргумент.

Проте ця стратегія прийнятна, коли ви повністю контролюєте час виступу і впевнені, що той останній, найпереконливіший аргумент виголосити встигнете. Якщо ж ви знаєте, що час вашого виступу може бути обмежений без вашого відома, краще розпочати з найсильнішого доказу.

Емоційні чи логічні аргументи? Слухачі краще довіряють логічним аргументам, коли в них склалося позитивне емоційне ставлення до оратора. Тому часто виправданим є емоційний аргумент на початку доведення, щоб позитивно налаштувати аудиторію – тоді наведені далі логічні аргументи знайдуть кращий відгук. Емоційний аргумент на завершення промови викличе потрібну емоційну хвилю, підштовхне до дії.

- Не доводьте очевидного: слухач завжди шукає в промові щось нове, невідоме, а не знайшовши, втрачає інтерес і до промови, і до оратора. Не говоріть прописних істин чи банальностей!

- Не втрачайте можливості викласти сильний доказ у вигляді міркування «одне з двох», тобто дилеми: у слухачів складеться враження, що висновок зробили вони самі.

- Не намагайтеся пояснювати те, чого самі до кінця не розумієте.

- Не намагайтеся доводити більше, коли можна обмежитись меншим.

- Не допускайте суперечностей у власних доказах.

- Намагайтеся підкріпляти один доказ іншим. Якщо є прямий доказ, прибережіть його на завершення, доведіть суперечливий факт непрямыми доказами логічно, а вже потім вдайтеся до прямого доказу. Зіставлення логічного висновку з прямим засвідченням факту є сильним риторичним прийомом.

Критерії оцінки доводів:

1) хороші аргументи повинні бути підкріплені фактичними доказами;

2) хороші аргументи повинні мати відношення до пропозицій оратора;

3) хороші аргументи повинні впливати на аудиторію.

Докази, що обґрунтовують доводи: самі по собі докази – це нічим не підкріплені заяви. Треба навести факти, про що говорять експерти, цифри статистики.

Хороші докази повинні давати посилання на джерело. Відомості повинні бути сучасними і мати відношення до справи.

Помилки в доводах:

1. Поспішне узагальнення – представлення узагальнення, яке або взагалі не підкріплене фактами, або підкріплене тільки одним слабким прикладом.

2. Хибна причина – випадок, коли приписувана причина не пов'язана з результатом або не веде ні до чого.

2. Апелювання до авторитетів – використання як доказ «експертної» думки людини, яка не є авторитетом у даному питанні.

3. Перехід на особистість – аргумент, націлений на людину, що висунув тезу, а не на зміст самої тези.

Важливо відзначити, що в короткому виступі не варто вживати багато

чисел. Вони не запам'ятовуються. А одне число на тлі відсутності інших запам'ятається завжди.

Важливо іти за такою схемою: оратор озвучує головну думку-повідомлення, наводить аргументи і знову повертається до повідомлення. У десятихвилинному публічному виступі корисно повторити повідомлення, як мінімум, двічі: на початку і наприкінці. Всі пам'ятають хрестоматійне висловлювання Штірліца про те, що найкраще запам'ятовуються початок і кінець розмови...

3. Підстави. (Принципи). Маються на увазі принципові, світоглядні переконання оратора, «картина світу» промовця. Це основа, на якій стоїть виступ. У широкому сенсі оратор доводить публіці, чому це на його думку головне, і яке місце інформація займає в його «картині світу» – особистій чи професійній. Для переконливості у вас повинні бути наготові різні метафори та афоризми, вислови мудрих людей.

Ефективні способи мовленнєвого впливу на аудиторію складаються з трьох етапів:

- 1) підбір аргументів і емоційних посилок;
- 2) структурне розташування відібраного матеріалу;
- 3) вербальна і фонетична реалізація вмісту виступу.

Відповідно, стратегія націлена на три головні напрями роботи оратора:

- 1) підготовка публічного виступу;
- 2) процес публічного виступу;
- 3) оцінка ефективності публічного виступу.

При підготовці до будь-кого виступу та простого висловлювання промовець повинен відповісти на вісім головних питань:

1. Що говорити – інформаційний аспект повідомлень.
2. Як говорити — комунікаційний аспект повідомлень.
3. Хто говорить — особистий аспект виголошення публічної промови.
4. Кому говорити — орієнтація на аудиторію.
5. Навіщо говорити — вирішення актуальних проблем, орієнтація на потреби й інтереси аудиторії.

6. Де говорити — оформлення простору аудиторії.
7. Коли говорити — врахування часу доби, пори року.
8. Скільки говорити — облік кількості часу.

Ціль роботи над композицією промови полягає в тому, щоб визначити, якої реакції оратор хоче добитися від аудиторії або слухача.

Варіанти цілей:

- інформування аудиторії – виклад фактів, пробудження у слухачів інтересу до проблеми;
- формування ставлення аудиторії до висловлених ідей і фактів;
- досягнення однозначного розуміння проблем оратором і аудиторією;
- заклик до дії;
- формування довіри аудиторії (довіра — це показник того, наскільки аудиторія сприймає оратора як людину знаючу, чесну та привабливу);
- розвага аудиторії, приємне проведення часу.

При формулюванні теми виступу необхідно розрізняти поняття «предмет» і «тема» виступу. Предмет – це певна галузь знань. Тема – конкретний аспект предмету, що актуальний на даний момент часу та стоїть в центрі обговорення. Первинним завданням є вибір теми: її можна знайти та завдяки їй проаналізувати потреби та інтереси аудиторії.

Репетиція публічного виступу означає тренування виголошування своєї промови вголос. Навіть досвідчений оратор, склавши конспект виступу, прагне виголосити його або наодинці з самим собою, або шукає слухачів. Така репетиція допомагає добитися успіху під час фактичного виступу і дає важелі управління увагою слухачів.

Чотири основних правила підготовки:

Перше правило: «Ваша голова повинна нести ідеї, а серце - почуття».

Друге правило – один з головних законів дипломатичного спілкування: «Важливо не те, що говорять, а як говорять».

Третє правило: пам'ятати про чотири компоненти вдалого виступу:

П — повторення;

Т — твердження та впевненість;

З — зараження емоціями;

Х — харизматичність оратора.

Четверте правило: «Мистецтво чотирьох «Е»:

Експресія

Енергія

Ентузіазм

Емоції.

Готуючись до публічного виступу, варто пам'ятати загальні вимоги до промови:

- об'єктивність ;
- ясність:
- образність;
- цілеспрямованість;
- підвищення напруги;
- повторення;
- ефект несподіванки;
- змістове навантаження;
- лаконізм;
- гумор.

Враховуємо також критерії аналізу промови, за якими слухачі можуть оцінювати наш виступ:

1. Актуальність теми.
2. Рівень розкриття теми.
3. Логічність розвитку теми, науковий рівень, аргументація основних положень.
4. Досягнення поставленої мети.
5. Контакт з аудиторією.
6. Засоби активізації уваги.

7. Мовленнєва культура (правильність, багатство, стислість, ясність, точність, використання риторичних фігур, емоційність).

8. Володіння матеріалом (форма виголошення промови, ступінь зв'язності тексту, використання наочності тощо).

9. Техніка мовлення (дикція, інтонаційна та емоційна виразність, темпоритм).

10. Найбільш вдале у виступі.

11. Що потребує вдосконалення.

12. Побажання.

Пропонуємо регулярно вправлятися у підготовці до публічного виступу за такою схемою.

1. Складаємо текст уявної промови обсягом 1 друкований листок (це допоможе сформуванню відчуття часу, адже залежно від темпу вашого мовлення такий обсяг інформації читається за 2-3 хвилини): обираємо тему, визначаємо для себе мету виступу, уявляємо аудиторію, перед якою має відбутися уявний виступ, відбираємо і впорядковуємо матеріал. Враховуємо те, що нас повинен розуміти кожен слухач: не використовуємо занадто довгі й складні слова, не перевантажуємо змістом.

2. Читаємо готовий текст мовчки. виправляємо стилістичні й орфографічні помилки. Перевіряємо правильність постановки наголосів, позначаємо графічно наголоси у словах, де можливі помилки.

3. Тепер читаємо текст уголос – виразно, з інтонацією, виправляємо моменти, що вибиваються із загальної інтонаційної подачі. Можна використати знаки мовної партитури: рисками позначити місця необхідних пауз (коротка пауза – одна риска, довга – дві), підкреслити найважливіші для розуміння змісту, логічно наголошені слова; стрілками показати підвищення або зниження тону, пунктирними лініями підкреслити місця, що потрібно прочитати в уповільненому темпі.

4. Знову читаємо текст, приділяючи особливу увагу змісту інформації. Тепер, коли ви досконало знаєте текст, можете помітити недоречні повтори, зайву інформацію. Видаляємо її.

5. А тепер запишемо промову на аудіоносій: читаємо з обраною інтонацією, виразними паузами. Прослуховуємо й аналізуємо запис, вносимо необхідні корективи в текст. Звертаємо увагу на те, чи вдалося бути переконливими в інтонуванні, чи підкреслює інтонація задум. Слід врахувати, що аудіозапис дещо спотворює тембр вашого голосу.

6. Спробуйте зробити ще 1-2 варіанти запису, виголошуючи текст по пам'яті, експериментуючи з різними інтонаціями та змінами емоційного забарвлення тексту. Прослуховуйте, звикайте до звучання власного голосу, аналізуйте. І головне - одержуйте нагоду переконатися, що вам все вдається!

Структура публічного виступу

«Людина, яка починає промову, не продумавши її структури, нагадує корабель, що виходить в море без стерна» (Іржі Томан)

Виступ підпорядковується закону 5+/-2: він не може зменшитися більш ніж на дві частини і збільшитися більш ніж на дві частини:

1. Зачин: тут формулюється головна проблема, яка нас цікавить, тут пояснюємо, чому ми до неї звертаємось.

2. Початкове резюме – це особлива форма нагадування собі, про що ми повинні говорити.

3. Вступ – здійснюється якась «інтрига».

4. Асоціативний перехід до основної частини промови.

5. Основна частина: розкриття теми.

6. Зміна ракурсу розгляду теми (відпускаємо думку «у вільне плавання»).

7. Висновки: з'єднуємо все попередньо сказане в єдине ціле.

Зачин

Овідій говорив: «Перше слово завжди бентежить нам слух та увагу». Тому великої ваги слід надавати саме першим словам. Зачин – це «входження» в промову.

На початку промови не забуваємо привітати аудиторію, висловлюємо позитивні почуття, пов'язані із зустріччю. Не критикуємо себе, не заявляємо, що нас застали зненацька, що виступ може вийти невдалим – не програмуємо невдач. Не акцентуємо увагу на часі. Зберігаємо витримку. Що ми скажемо – те про нас і подумують! Головне для зачину – подати слухачам значущу проблему, підкреслити, що в даній темі є питання, які потребують вирішення.

Готуючись до виступу, пам'ятаємо про «Правило трьох десятків»:

- Перші 10 секунд, коли ви піднімаєтесь зі свого місця і прямуєте до місця виступу. До місця промови треба йти спокійно, не бігти, не поправляти на ходу одяг чи зачіску. Є перевірений досвідом прийом: починати йти з півкроку, а не з широкого кроку.

- 10 секунд, коли ви вже на трибуні, оцінюють ваш одяг і позицію. Зайнявши місце, прийміть впевнену позу і починайте. Якщо вам треба прочитати текст з листка, не опускайте одразу очі в папірці. Огляньте людей, усміхніться. Саме зараз аудиторія звертає особливу увагу на ваш зовнішній вигляд: зачіска, охайність рук та нігтів, макіяж, стан взуття та одягу – все це уважно фіксується та впливає на сприйняття ваших слів. Вираз обличчя, постава, жестикуляція створюють перше враження ще до того, як ви сказали перше слово.

У створенні власного іміджу варто дотримуватись міри. Не варто бути ексцентричним, не личить екстравагантно одягатися, вдаватися до особливих жестів. Симпатія чи антипатія до оратора формується саме в ці найперші хвилини. Чому це настільки важливо? Американський вчений, піонер в галузі вивчення мови тіла, Альберт Мерабян ще у 50-х роках минулого століття довів, що інформація будь-якого змісту передається таким чином:

- 7% її передається вербально, тобто словами;
- 38% – вокально (тоном голосу, наголосами і способом вимови звуків, інтонацією);
- 55% – жестами, позою, мімікою.

Таким чином, через візуальний канал передається більше половини

інформації про мовця і про зміст його виступу. Слова промови слугують для передачі аргументів і фактів, а невербальні засоби комунікації сприяють засвоєнню інформації та формуванню ставлення до неї та до оратора.

- Перші 10 слів, які ви скажете.

Не забудьте на самому початку промови привітати аудиторію. Висловіть позитивні почуття від зустрічі саме з цими людьми саме в цей день. Обґрунтуйте, що спонукало вас до виступу. Не критикуйте себе, не заявляйте, що вас застали зненацька, що ви не впевнені, чи вдасться виступ – створюйте лише позитивні установки!

Пам'ятайте, що перше враження не можна справити вдруге!

Вступ

Зміст вступу

Оголошення теми і мети промови. Називання теми – важливий риторичний аргумент, образно цей етап називають «гарними дверима», які відкриває промовець перед слухачем. Назва промови повинна бути короткою, доречною, цікавою, конкретною і вказувати на мету виступу. Назвою теми може бути коротке формулювання з важливих питань у вигляді односкладних називних речень. Наприклад: Психологічні особливості молодших підлітків. Як назву можна використати питальну конструкцію: Що таке ораторський страх і як його подолати? Якщо ми починаємо розмову без певної мети, тим самим даємо можливість іншим взяти на себе комунікативну ініціативу. Мета повинна бути чітко сформульована на етапі вступу і утримуватися в полі зору протягом усієї промови. У тому чи іншому формулюванні вона повинна прозвучати протягом виступу ще хоча б тричі.

- Тлумачення понять.

- Повідомлення плану виступу.

- Доведення актуальності та практичної значущості теми. Пам'ятаймо, що у людей не викликає зацікавленості стара, добре відома інформація. Їх хвилює все нове, однак таке, що має до них безпосереднє відношення. Якщо тема

стара – розвивайте її у зв'язку з новими фактами. Якщо нова – спирайтеся на загальновідомі факти та життєвий досвід.

Ваша основна задача – це привернути всю увагу слухачів до вашого виступу.

Цілі вступу:

1. Привернути увагу. Ви можете стимулювати інтерес, назвавши причину, яка пояснить слухачам, чому саме для них важливо почути ваш виступ.

2. Встановити довіру. Довіру треба підтримувати упродовж всього виступу. Іноді спочатку треба підкріпити свою компетентність інформацією про себе як про авторитетну особу в даному питанні, розповісти про свій досвід.

3. Створити настрій, задати тон спілкування. Гумористичний початок закладає веселий настрій. Серйозний початок додає виступу глибокої думки й програмує на стриманий тон.

Вступ має бути коротким. Його завдання – взаємно адаптувати оратора і аудиторію один до одного. Адаптація до аудиторії – це активний процес вербального і невербального пристосування матеріалу і поведінки оратора до конкретної ситуації. Вона включає наступні аспекти:

- досягнення взаєморозуміння;
- залучення і підтримка інтересу аудиторії;
- пристосування до рівня розуміння аудиторії;
- зміцнення або зміна ставлення аудиторії до оратора або предмету його промови;
- невербальна адаптація поведінки (візуальна адаптація матеріалу).

Досягнення взаєморозуміння: оратор показує, що пам'ятає про людей в аудиторії, а також про те, що вони мають у своєму розпорядженні одну й ту саму інформацію, переживають схожі почуття, мають схожий досвід.

Методи досягнення взаєморозуміння:

1. Використання особових займенників. Вживаючи слова «ви», «ми», «нам», «наше», оратор посиляє аудиторії вербальні сигнали про те, що говорить саме з ними, створюючи таким чином мовленнєву, психологічну, емоційну «Ми-єдність».

2. Постановка риторичних запитань. Вони стимулюють активність аудиторії, слухачі беруть участь у розмові, краще розуміють її зміст. Щоб риторичні запитання мали необхідну дію, вони повинні бути щирими, ставитися природним тоном.

3. Створення єдиного емоційного фону. Спільні переживання підкреслюють єдність оратора й аудиторії. Наприклад, «Ви пам'ятаєте...».

4. Зв'язок нової інформації зі знаннями, які вже є в слухачів.

Залучення та підтримування інтересу аудиторії

Інтерес слухачів залежить від того, чи вважають вони, що ця інформація має значення особисто для них.

Існують чотири способи залучення і стимулювання інтересу:

1. Своєчасність інформації — надання інформації, яка може бути використана негайно. Слухачі зацікавляться тією інформацією, яку вони сприймають як своєчасну.

2. Близькість інформації — це відомості, які стосуються особистого простору людини. Психологічно люди швидше звернуть увагу на ті дані, які мають відношення до їх життєвої території.

3. Серйозність інформації — ті аспекти інформації, які пов'язані з фізичними, економічними або психологічними наслідками для слухачів. Пригадайте, як різко підвищується увага учнів або студентів, коли вчитель / викладач повідомляє, що певна частина матеріалу буде в екзаменаційному квитку. Більшість слухачів не зосереджуватимуть свою увагу до того часу, поки не почують, що інформація серйозна. У даному випадку вони використовують принцип «економії зусиль». У народі кажуть: «Для чого напружуватись...».

4. Емоційність інформації — це ті нюанси, які торкаються почуттів та емоцій. Слухачі зазвичай емоційніше реагують на приклади та життєві історії.

Оратор повинен мати в запасі велику кількість історій, прикладів та ілюстрацій. Вмілий оратор відчуває реакцію аудиторії. Коли аудиторія його слухає, немає жодної необхідності порушувати ритм та структуру промови. Але якщо промовець відчуває, що аудиторія перестала стежити за ходом думки, саме час скористатися одним із прийомів активізації уваги.

Вступ встановлює зв'язок з аудиторією. Слід виділити деякий час на підготовку різних варіантів вступів. Який обсяг повинен мати вступ? Найчастіше він займає від 10% до 20% промови. Для п'ятихвилинного виступу вступ повинен складатися з 35-70 слів. Для півгодинної промови підійде 2-3-хвилинний вступ. Пам'ятайте наступне правило: чим коротша промова, тим коротшим має бути вступ.

У вступній частині промови можна використати такі прийоми зацікавлення слухачів:

- Звернутися до джерела інформації.
- Навести цікавий приклад, прислів'я, приказку, крилатий вислів.
- Повідомити парадоксальну ситуацію.
- Нагадати про актуальні події.
- Звернутися до досвіду аудиторії.
- Викликати співучасть.
- Звернутися до власного досвіду.
- Наголосити на власній зацікавленості темою.
- Послатися на виступ попереднього оратора.
- Звернутися із запитанням до аудиторії.
- Зробити гумористичне зауваження.

Основна частина промови.

Зміст основної може бути висловлений у наступних видах повідомлень:

- виклад фактів — твердження, які можна перевірити;
- експертні думки — інтерпретації і думки авторитетних людей;
- посилання на експертів, яке можна навести у вигляді цитати;

- приклади — конкретні випадки, які здатні проілюструвати або пояснити факти й інформацію;
- прогнози — роздуми про майбутні події;
- анекдоти; головне у використанні анекдотів — це переконатися в тому, що сенс історії розкриває або підкріплює ті положення, які оратор наводить у своїй промові;
- оповідання — описи, розповіді з особистого досвіду;
- порівняння — ілюстрація тверджень за допомогою демонстрації схожості, порівняння можуть бути буквальними або фігуральними;
- зіставлення — демонстрація відмінностей;
- цитати — здатні як пояснити, так і оживити матеріал. При цитуванні необхідне посилання на автора — цитування без посилань на автора вважається плагіатом;
- статистика — факти, виражені в числах.

Правила використання статистики:

- 1) посилатися тільки на ті статистичні дані, які можна перевірити;
- 2) наводити лише такі статистичні дані, які можна порівняти з іншими;
- 3) не перевантажувати виступ статистикою.

Організація матеріалу основної частини.

В основній частині промови формулюємо основні положення та ідеї.

Вимоги до основних положень:

Зрозумілість, ясність. Ясність — це формулювання основних положень, що викликають однакові образи у свідомості всіх слухачів.

Структурованість. Кожне положення повинно мати структуру, подібну до інших. Це схожі синтаксичні структурні формулювання основних положень, при яких вони часто починаються з однакових слів.

Змістовність. Наповненість значущою інформацією, змістом і сенсом. Якщо аудиторія не отримує значущої інформації, то у слухачів зникає мотивація запам'ятовування.

Обмежена кількість пунктів. Їх повинно бути не більше п'яти. Якщо при формулюванні основних положень теза викладена дуже узагальнено, то сенс спотворюється. Довгий список положень зазвичай свідчить про те, що деякі пункти повторюються або є підпунктами. У цьому випадку пункти необхідно згрупувати та впорядкувати.

Основні способи впорядкування та викладення матеріалу в основній частині промови:

- Тематичний порядок — він організовує основні положення промови по категоріях або розподіляє їх за змістом. Це найпоширеніший спосіб впорядкування матеріалу. Розміщувати матеріал можна від загального до конкретного, від менш важливого до значущого.

- Індуктивний – викладення матеріалу від конкретного до загального.

- Дедуктивний – викладення матеріалу від загального до конкретного.

- Метод аналогій – зіставлення різних явищ, подій, фактів.

- Концентричний – розташування матеріалу навколо основної проблеми.

- Ступінчастий – послідовне викладення одного питання за іншим.

- Хронологічний – викладення матеріалу в хронологічній послідовності; перерахування основних положень відповідно до послідовності ідей або подій, з концентрацією уваги на тому, що йде першим, що другим, третім.

- Спіральний.

- Логічний – допомагає виявляти причинно-наслідкові зв'язки, визначати причину і результат дій або бездіяльності.

- Порівняння й зіставлення явищ.

- Аналіз проблеми.

При публічному виступі особливу увагу слід приділяти структуризації промови. Її структурованість допомагає оратору зрозуміліше і доступніше пояснити основні положення, демонструє його інтелектуальний рівень, здатність аналізувати матеріал.

Способи структурування промови.

1. Розбиття основних положень, ідей на частини й визначення їхньої чіткої послідовності. Таке структурування промови дозволяє ораторові чітко дотримуватися наміченого плану, а слухачам краще запам'ятовувати матеріал. Основних розділів повинно бути 4-5 – саме таку кількість положень аудиторія зможе утримати в пам'яті. Велика кількість основних положень вказує на те, що автор не продумав ретельно головну ідею виступу.

2. Планування переходів. Переходи — це слова, фрази або речення, які показують зв'язок з попередньою частиною виступу. Вони підсумовують сказане й підводять до наступної важливої підтеми. Переходи найбільш ефективні при впорядкуванні частин промови або основних положень, наприклад: «Давайте розглянемо перший з чотирьох етапів».

Почувши цей перехід, слухачі готуються до сприйняття формулювань першого положення. Потім слідує фраза. «Отже, на першому етапі.... Тепер розглянемо другий етап». Слухачі підготовлені до сприйняття формулювань другого положення. Переходи важливі з трьох причин. По-перше, вони створюють установку на сприйняття інформації. По-друге, вони допомагають аудиторії стежити за ходом виступу. По-третє, допомагають запам'ятовувати інформацію. Люди краще запам'ятовують те, що чують не один, а кілька разів.

Способи активізації уваги слухачів.

Досвідчений оратор володіє високою спостережливістю, як кажуть психологи, «сенсорною культурою». За найменшими змінами в поведінці аудиторії він може розрізнити її реальний стан, може уявити себе на місці слухачів і з їхньої позиції оцінити себе та промову. Спостерігаючи за слухачами, робить висновки про настрої, рівень уваги та зацікавленості промовою.

Під час виступу необхідно постійно підтримувати зоровий контакт з аудиторією. Всупереч природному бажанню, не варто захоплюватись спостереженням за найемоційнішими слухачами. Найкраще відображають реакцію аудиторії середні за темпераментом слухачі.

Люди повинні постійно відчувати, що оратор щиро прагне спілкування з

ними, що він натхненний поставленою метою.

Прийомів зацікавлення аудиторії є багато: це й оригінальний, незвичний початок, несподіваний ефект, емоційний заряд, переключення уваги, риторичне запитання, дотепний жарт тощо. Широко використовуються прийоми проблемного введення матеріалу за допомогою якогось гострого, справді проблемного й дуже важливого для слухачів запитання або афоризму, в якому стисло сфокусовано основну думку виступу. Цими прийомами досягається проникнення думки у зміст предмета, включення слухачів у вербальну комунікацію і в роздуми.

До психологічних способів активізації аудиторії можна віднести психологічні паузи, під час яких слухачі можуть осмислити сказане промовцем, завдання для слухачів на пошуки аналогій, фрагменти діалогу в промові. Виклад матеріалу у формі запитань та відповідей змушує слухачів стежити за думкою оратора. Для активізації сприйняття матеріалу використовують модель опонента, суть якої в тому, що промовець формулює загальноприйнятту думку, яку поділяє більшість аудиторії, а потім поетапно розбирає кожне положення цієї загальноприйнятої думки, спростовує їх, подає контрдокази. В результаті думка чи ціла концепція постає перед слухачами з усіма позитивними та негативними ознаками, а промовець намагається так подати докази, щоб переконати слухачів у перевагах свого бачення проблеми. Стимулює та утримує увагу інформаційна новизна в промові. При цьому варто йти від старого до нового, від відомого до невідомого. Успіх виступу залежить і від образності висловлювання, вживання тропів та риторичних фігур. Популярним у політичному красномовстві є так званий «ефект маятника», коли промовець перелічує невирішені проблеми, ніби накопичує їх – уявний маятник максимально відхиляється в один бік; коли ж кількість перелічених невирішених питань досягає критичної маси – оратор заявляє, що лише дана промова допоможе ці питання вирішити («маятник» рухається в протилежний бік). Досить ефектний прийом для батьківських зборів!

Мистецтво риторики в тому, щоб думка була не лише почута, але й

побачена і відчута, тому на допомогу оратору часто приходять художні описи, завдання яких – сформувані у слухачів яскраві чуттєві образи об’єктів. Приклади, пов’язані з обговорюваною проблематикою, виконують подвійну функцію: допомагають слухачам уявити суть справи конкретно і наочно, а також поживляють виклад. Приклади можуть бути реальні та вигадані, хоча реальні приклади мають більш дієвий вплив. Не варто переобтяжувати приклади зайвими подробицями. Якщо аудиторія різноманітна за своїм складом, то для підтвердження своєї тези промовець може навести кілька прикладів, близьких і зрозумілих для різних категорій слухачів. Дані, що наводяться, повинні бути точними.

Ілюстраціями до висловленої думки можуть бути анекдоти та притчі. Анекдот у публічному мовленні використовується як композиційно-стилістичний прийом з метою поживлення мовлення, характеристики явища, для підтримки уваги аудиторії, для заповнення недоречної паузи. Стандартність сюжету і широка узагальненість образів притч дає можливість їх широкого використання, вони легко піддаються інтерпретації та переосмисленню. У промові здебільшого використовують притчі, коли треба привнести дидактичний, повчальний аспект, разом із тим вони є ефективним засобом активізації уваги.

Підтримати увагу аудиторії, сфокусувати її на певній важливій проблемі, зробити виступ динамічним та експресивним допомагають елементи драматизації – наявність конфліктної ситуації в промові, подання фактів чи ідей у протистоянні. Цікавим засобом є використання парадоксальних висловів.

Щоб активізувати увагу чи зосередити її на тому чи іншому положенні виступу, буває достатньо посилити гучність звучання чи підвищити тон голосу, при цьому важливо дотримуватись міри, щоб не зірватися на крик. Інколи варто використати обернений прийом: зниження сили чи тональності голосу, шепіт.

Гумор та дотепи доцільно використовувати лише за умови, якщо ви вмієте робити це природно й невимушено. Дотепний оратор володіє здатністю не лише бачити комічні моменти в оточенні, але й створювати смішне. Проте

зловживання жартами, звернення до застарілих дотепів може викликати лише роздратування аудиторії.

Сподіваємось, що вам стануть у нагоді формули активізації уваги слухачів, запропоновані у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Формули активізації уваги слухачів

1. Висловлювання власної точки зору	Я думаю (вважаю, гадаю, знаю), що... Я переконаний, що... На мій погляд... Я б сказав, що...
2. Посилання на джерело, авторитет, думку	Відомо (мені відомо, загальновідомо), що... Зі слів (на думку)... За відомостями (даними) преси (спеціалістів, учених)...
3. З'ясування думки співбесідника	Ви поділяєте цю точку зору? Ваша думка (ставлення)? Що ви можете сказати з цього приводу? Чи не здається вам, що...? Ви не заперечуєте...?
4. Згода	Безумовно... Це не викликає сумніву (заперечень)... Я поділяю (підтримую) точку зору (думку)... Приєднуюсь до вашої думки...
5. Незгода, заперечення	Вибачте, але ви не праві... (Ніяк) не можу погодитися з вами (з цим)... У мене інша (протилежна) точка зору... І все ж таки ви мене не переконали. Я категорично (принципово) не згоден...
6. Виділення головного, суттєвого	Найголовніше – це... Ми підійшли до принципово (дуже) важливого питання. Важко назвати актуальнішу проблему, ніж...
7. Уточнення	Я хотів би (хочу) уточнити... Давайте уточнимо, що ви розумієте під...
8. Доповнення	Хочу доповнити таке (одне, ось що)... Варто (потрібно) нагадати (сказати) і про... Хочу продовжити думку... Хочу розглянути ще одне питання...
9. Ілюстрація	Хочу навести (наведу) такий приклад... Яскравим прикладом

	Це підтверджує такий приклад (випадок, факт, епізод)... може бути...
10. Сумніви, невпевненість, невизначеність	Цілком можливо, але... Згоден, але за умови, що... Напевно (можливо, імовірно, очевидно, найімовірніше, мабуть), так... Дуже сумнівно, щоб... Не впевнений у цьому...
11. Початок розмови	Давайте поговоримо про... Я хочу запропонувати для обговорення тему.. Я хотів би порадитись з вами з питання...
12. Стимулювання розмови	Ми вас слухаємо... А що ви можете сказати про це (з цього приводу)...? Подивимось на це питання з іншого боку

Заключна частина промови.

Завдання заключної частини промови:

- надати виступу логічної завершеності;
- узагальнити висловлене;
- сформулювати окремі й загальні висновки.

У заключній частині може міститись:

1. Резюме – підведення підсумків щодо основних питань, своєрідне нагадування мети промови, її основних положень і проблем.
2. Історія або анекдот – ефективні в інформаційних промовах.
3. Заклик до дії – найпоширеніший спосіб закінчити промову, спрямовану на переконання.
4. Емоційний вплив особливо важливий у переконуючій промові.

Висновок - це стратегічно найважливіший момент. Те, що сказано наприкінці, слухачі будуть пам'ятати довше. Вони виходять з аудиторії, зберігаючи в пам'яті слова, що були сказані на початку промови й особливо наприкінці. Досвідчений оратор припиняє свій виступ перш, ніж слухачі захочуть цього.

«Невдалий кінець знищує ефект усієї промови. Оратори, які ніяк не можуть зупинитися, – справжні мучителі слухачів» (І. Бехер).

«Хочеш бути розумним, навчись мудро запитувати, уважно слухати, спокійно відповідати і припиняти говорити тоді, коли нічого більше сказати» (Лафатер).

Контрольні завдання

Пропонуємо виконати два завдання на Ваш вибір та протягом тижня відправити на електронну адресу drozdtm@meta.ua.

1. Безперечно, в кожного вчителя є власні секрети ефективного спілкування з позитивним результатом. Запропонуйте свій алгоритм підготовки до виступу.

2. Проаналізуйте запропонований варіант тексту промови «Оцінка без оцінок вчить досягати успіху» (скористайтесь планом аналізу промови з розділу «Підготовка до публічного виступу»).

3. Використайте матеріали цього виступу для підготовки власної промови. Запропонуйте свій варіант виступу.

Виступ на педраді

Оцінка без оцінок вчить досягати успіху

Не дивина, що найчастіше шкільні вчителі жаліються на небажання сучасних дітей вчитися.

І насправді, не можна не помітити, як по мірі перебування за шкільними стінами гасне природна зацікавленість. Особливо це характерно для підлітків. Падає інтерес до шкільних предметів, діти пасивні й неуважні на уроках, не бажають вдумуватися, швидко викидають із пам'яті все почуте.

Дуже часто такий опір пояснюється конкретними причинами. Буває, що учень пропускав заняття через хворобу і відстав від класу – тому не може зрозуміти пояснення вчителя. Йому нецікаво, він швидко втомлюється й відволікається. Або ж учневі не подобається вчитель, його манера викладання.

І скарги вчителів на слабе навчання й недисциплінованість школярів не закінчуються, а стосунки між тими та іншими часто переростають в

конфлікти. Учні не бажать навчатися, рівень отриманих знань низький...

Причин такої ситуації декілька:

- невміння вчитися і долати труднощі пізнавальної діяльності,
- величезний обсяг і складність матеріалу, який потрібно засвоїти й запам'ятати.

Педагоги часом намагаються організувати діяльність без опори на бажання і мотиви учнів. Але чи так легко годувати дитину, яка вже наїлася і більше їсти не хоче?

Не стимулює бажання вчитися й бідність та непродуманість методики організації навчального процесу, взагалі шкільного життя. Дуже часто учні не тільки відчують, але можуть навіть більш-менш точно попередити поведінку вчителя в найближчий час. Є навіть слова, які він обов'язково скаже. А це не може не налаштовувати учнів проти вчителів і взагалі проти шкільного навчання.

Як справедливо відзначав великий німецький педагог А. Дистервег, розум дитини неможливо наповнити знаннями, вона сама повинна схватити й засвоїти їх. Людині не можна повідомити знання, їх можна запропонувати, але оволодіти ними вона повинна в результаті власної діяльності.

Поговоримо про деякі стимули в заохоченні дітей до навчання.

Такий стимул як оцінка використовується вчителями вже давно. Однак за останні десятиліття в нас не вибухають суперечки про те, чи потрібна оцінка, чи повинна вона точно відображати успіхи учня, чи, може, краще не показувати реальний рівень знань слабого учня? Деякі теоретики педагогіки вважають: якщо і є сенс оцінювати успішність пізнання словесно, то ставити який би то не було знак такої оцінки (наприклад, цифру, що вказує на рівень успішності) не можна. Саме це, вважають вони, боляче ранить слабких учнів і відбиває в них бажання вчитись.

В Українському коледжі ім. В. Сухомлинського, експериментальній школі-лабораторії, учні початкових класів вже протягом десятка років навчаються без оцінок. «Бажають добре вчитися, – розповідає директор Васирина

Хайруліна, - це зміст нормального дитячого життя, але це бажання дуже легко загасити небажаними для учня оцінками та негативним ставленням оточуючих до успіхів школяра».

Але як би то не було, все ж невід'ємним елементом управління якістю освіти є контроль знань. Він сприяє виявленню рівня знань, прогалин у підрозділах навчального процесу, дає змогу своєчасно врегулювати взаємини між учнем і вчителем. Також сприяє готовності засвоювати новий матеріал, відповідально й зосереджено працювати, користуватися прийомами самоперевірки й самоконтролю.

Якщо говорити про оцінювання школярів без балів, то можна назвати різні форми заохочення до навчальної діяльності дитини: схвалення, погодження, підбадьорення. Але думаю, що доцільно буде розглянути обидва боки цієї медалі.

Кожен знає, що похвала – це найефективніший моральний стимул, і ми часто її застосовуємо і як засіб заохочення, і для того, щоб встановити гарні взаємини. Взагалі, для будь-якої людини куди приємніше почути добрі слова на свою адресу, ніж чути образу, а то й лайку. Недарма народна мудрість говорить, що добре слово і кішці приємне. Але чи не траплялося вам відчувати невдоволеність через те, що після вашої похвали людина чомусь ні з того ні з сього починає працювати гірше, або взагалі проявляє агресію?

Ось декілька досить поширених ситуацій.

Перша. Хвалимо для того, щоб додатково завантажити.

Спочатку підхвалиш, а потім пропонуєш роботу, за яку ніхто не хоче братися. І розхвалена людина не може після цього відмовитись. Але й роботу цю виконує без особливого ентузіазму: розуміє прекрасно, що для того й похвалили, щоб додатково «нагрузити». Через те немає впевненості в щирості того, хто хвалить.

Друга. Похвала – джерело дискомфорту.

Коли хвалять одного й того ж учня, то оточуючі починають на нього «косо» дивитися. Дитина, помічаючи це, почуває себе незручно в колективі, де

кожен думає: «А чому не мене хвалять? Чим я гірший?»

Третя. Спочатку хвалимо – потім сваримо.

Це щось на зразок того, що «бий своїх, щоб чужі боялись». Не можна валити все в одну купу: тільки похвалив дитину, зразу ж посварив – тут ти молодець, а цього ти не знаєш і не вмієш. Похвала, яка закінчується критикою, нічого, крім роздратування й образ, не викликає. Так що краще, коли не все разом. Як кажуть, мухи окремо, котлети окремо.

Четверта. Їх заохотили, похвалили, а вони образились.

За що? За формальність, нещирість. Тільки щирий інтерес, а не формальне відбування (аби відчепитись) може по-справжньому стимулювати творчість і бажання бути кращим.

П'ята. Часті похвали.

Якщо людину хвалять дуже часто – вона звикає і вже не відчуває з цього приводу особливої радості. А от зі сторони товаришів можливі негативні емоції – чому це вихваляють тільки його?

Як бути з такими «парадоксами» у використанні доброго слова? Очевидно, потрібно уникати подібних ситуацій. І хвалити тільки за те, що дійсно заслуговує на це. А також не використовувати похвалу з якоюсь нещирою корисною метою. Головне, щоб добрі слова були щирими, справедливими й завжди доцільними.

Ще один дуже важливий і поки що недооцінений стимул – використання ігор, включення ігрових елементів в шкільні заняття.

Діти люблять гратися, адже гра – це легка, приємна діяльність. При правильній організації вона дає дітям вміння, корисні для їхнього майбутнього життя. Гратися люблять не лише малюки, а й старшокласники. Гра знімає розумову втому, підвищує оптимістичний настрій, зближує дитину й вчителя. Але найголовніше – вона зближує питання, що вивчаються в класі, з внутрішнім світом школяра, а значить, стимулює учбову діяльність. Учитель, який на уроках часто використовує елементи гри, за звичай – улюблений вчитель і предмет його – улюблений для школярів.

Сьогодні досвід безоціночного навчання стає у нагоді при роботі за системою тематичного оцінювання без врахування поточних оцінок, які взагалі можна не ставити.

Очевидним є той факт, що зараз в Україні з'явилась нагальна потреба у творчих, діяльних, обдарованих інтелектуально й духовно розвинених громадянах. А це є свідченням того, що на даному етапі розвитку освіти в Україні потрібно впроваджувати якісно нові підходи до оцінювання результатів навчальних досягнень учнів.

До проекту рішення педради пропоную, враховуючи вищесказане, внести таке:

Для підвищення рівня навченості в школі впроваджувати якісно нові підходи до оцінювання результатів навчальних досягнень учнів, роблячи наголос на розвиток моральних стимулів до здобування знань.

На основі теоретичних матеріалів дистанційного етапу роботи розпочато серію методичних бюлетенів.

Узагальнення та аналіз виконаних робіт є матеріалом для третього (очного), підсумково-аналітичного етапу роботи.

Підсумково-аналітичний етап тренінгу передбачає також проведення творчого звіту групи, з точки зору риторики – обов'язково виступ перед незнайомою аудиторією. Щодо форм методичної роботи – це залучення до малих тренінгових форм широкого педагогічного загалу і, таким чином, популяризація роботи КТЦ.

2.4. Аналіз результативності роботи КТЦ.

Упродовж 2012-2013 навчального року апробовані наступні організаційні варіанти очного етапу тренінгу:

- один раз на тиждень по 4-5 годин упродовж 6 тижнів;
- щоденні заняття по 4-5 годин упродовж 6 днів (інтенсивний варіант);

- щоденні заняття по 4-5 годин упродовж 6 днів, зокрема й в режимі 3+3 (канікулярний варіант);
- 1 раз на тиждень по 2-3 години упродовж 10-12 днів.

Відзначимо, що найбільш результативним є інтенсивний варіант проведення очного етапу тренінгу (як позитивний чинник впливає нерозривність у часі, отже, більша цілісність сприйняття та інтенсивність набуття навичок), найменш ефективним – останній варіант, зважаючи на час роботи в другу половину дня, що, зрозуміло, менш продуктивно.

Станом на 20.05.2013 12 тренінгових груп завершили перший (очний етап роботи), 6 з них опрацювали також модулі дистанційного тренінгу, близько 40 учасників пройшли підсумково-аналітичний етап роботи та отримали сертифікат про проходження тренінгу «Мистецтво педагогічної комунікації».



Рис. 2.24. Сертифікат про проходження тренінгу
«Мистецтво педагогічної комунікації»

Апробовано проведення малих тренінгових форм для молодих вчителів (на засіданнях Школи молодого учителя), для предметних методичних об'єднань, для творчої групи вчителів-філологів; учасники тренінгових груп взяли участь в організації та проведенні методичного тренінгу на базі ЗШ №10,

у зазначеному форматі розроблено матеріали та проведено тренінгове заняття для Школи молодого заступника директора «Ефективна управлінська комунікація».

Кожне тренінгове заняття завершується рефлексією, відтак аналіз результатів діяльності тренінгових груп здійснюється постійно, що є підґрунтям для корекції та вдосконалення подальшої роботи.

Враховуючи те, що тренінг «Мистецтво педагогічної комунікації» є новим, експериментальним напрямом роботи, об'єктивні критерії оцінювання діяльності педагогів під час тренінгових занять на сьогоднішній день на етапі розроблення. Нині ми послуговуємось індивідуальним та узагальненим оцінюванням роботи учасниками тренінгових груп. Розуміючи суб'єктивність такого оцінювання, все ж маємо підстави відзначити, що оцінка тренінгу учасниками груп є досить високою. Проілюструємо це даними анкетування. У таблиці 2.10 наведено узагальнені дані: **2** - тренінгова група ЗШ № 12, 1 тренінговий день, **3** - тренінгова група ММК, 1 тренінговий день, **4** - тренінгова група ЗШ № 21, 2 тренінговий день.

Таблиця 2.10

Враження від тренінгу

Критерії оцінювання	Середній бал (макс. – 5 б.)		
	2	3	4
Зміст тренінгу	4,8	5	4,9
Теоретичний матеріал	4,8	5	4,9
Тренерська робота	5	5	5
Організація тренінгу	4,8	5	4,8
Робота у малих групах	4,9	4,8	4,9
Вправи, ігри	4,9	5	4,8
Як, на Вашу думку, інші учасники реагують на курс?	4,8	5	4
Загальна оцінка тренінгу	4,9	5	4,9

Ці дані відображено також у діаграмі:

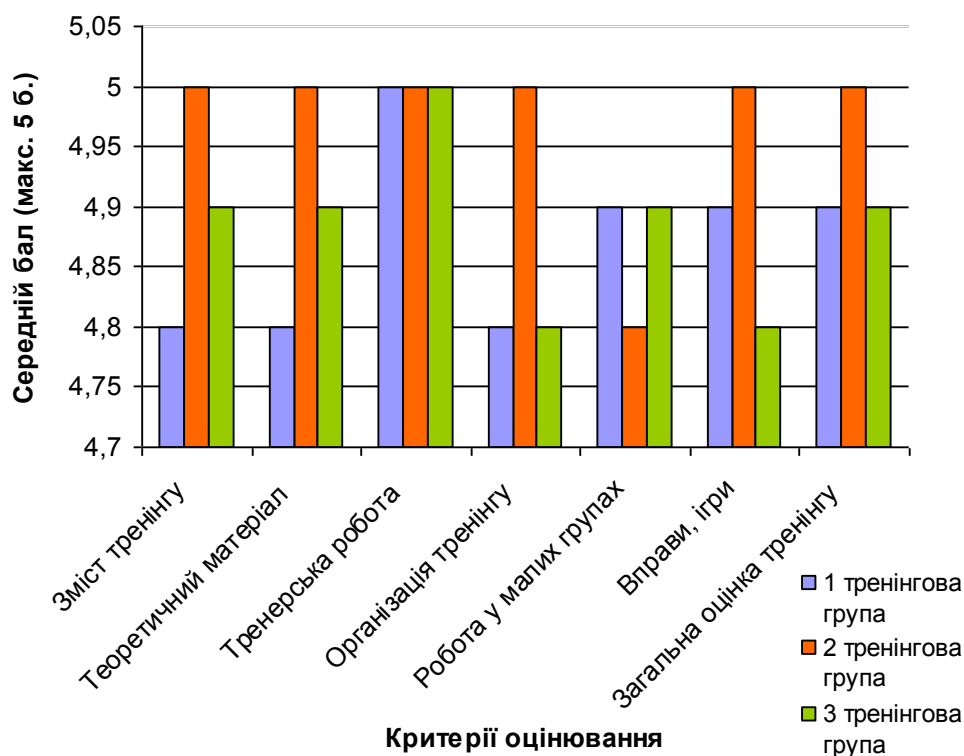


Рис. 2.25. Враження від тренінгу

Наприкінці I етапу тренінгових занять учасникам було запропоновано відповісти на запитання анкети по виявленню професійно-особистісних потреб у формуванні комунікативної компетентності. Дані узагальнено у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Професійно-особистісні потреби у формуванні комунікативної компетентності

Чи відчуваєте Ви потребу в:	Так, % опит.	Чи відб. зміни під час тренінгових занять, % опит.
1	2	3
1) формуванні та коригуванні емоційно-образної та інтонаційної виразності мовлення	82	82
2) розвитку майстерності невербальної комунікації та гармонійного поєднання вербальних і невербальних засобів впливу на аудиторію	64	73
3) формуванні риторичних навичок (тобто навичок переконливого публічного виступу)	55	64

Продовження таблиці 2.11

1	2	3
4) розвитку творчих здібностей	73	73
5) реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин, створенні умов для позитивної діалогічної взаємодії зі співрозмовниками	73	82
6) підвищенні власної ініціативності та доречній передачі ініціативи співрозмовникові	64	73
7) удосконаленні навичок моделювання аудиторії та використанні оптимальних засобів мовленнєвого впливу	64	64
8) оволодінні методами подолання бар'єрів, що перешкоджають ефективній комунікації	82	82
9) удосконаленні прийомів нерефлексивного, рефлексивного та емпатичного слухання	64	73
10) усвідомленні змісту власних комунікативних дій, розширенні й систематизації знань про методи самодіагностики, самоаналізу, підвищення рівня комунікативного самоконтролю	73	82

Питання розробки критеріїв ефективності тренінгу ще потребує свого вирішення, проте, щодо очікуваних результатів роботи, відзначимо головне: спостерігається активізація механізмів саморозвитку особистості вчителя, що є запорукою підвищення результативності навчально-виховного процесу.

Зазначимо також, що проведена упродовж 2012-2013 навчального року робота дозволяє розпочати створення бази перспективного педагогічного досвіду. Це питання найближчої перспективи.

ВИСНОВКИ

Матеріали науково-методичного посібника містять теоретичне обґрунтування, практичну розробку та експериментальну перевірку моделі розвитку комунікативної компетентності педагогів за умов впровадження інноваційних форм і методів неперервного навчання у міжкурсовий період післядипломної освіти.

У процесі проведеної роботи вирішено наступні теоретичні та практичні завдання:

1. У результаті ознайомлення з теоретичними основами розвитку комунікативної компетентності у вітчизняних та зарубіжних наукових джерелах доведено, що комунікативна компетентність педагога є цілісним, інтегративним, багаторівневим утворенням, однією з ключових компетентностей особистості. Вона має складну структуру, що відображає зовнішню та внутрішню сторони спілкування, особливості діяльності та рівень розвитку компетентності. Проте єдність науковців у визначенні структури та основних компонентів комунікативної компетентності педагогів відсутня. Ми виділяємо наступні структурні компоненти комунікативної компетентності педагогів: загальні та професійні; серед професійних – загальнопедагогічні та спеціально фахові; педагогічні, в свою чергу, мають особистісну складову (мотиваційно-спонукальна, особистісних якостей та цінностей) і операційно-діяльнісну (понятійна та функціонально-операційна). Змістовними складовими комунікативної компетентності є мовна, мовленнєва, риторична компетентність. Мовна компетентність – це здатність розуміти й продукувати необмежену кількість правильних у мовному сенсі речень за допомогою засвоєних мовних знаків і правил їх поєднання. Мовленнєва компетентність – це індивідуальна здатність добирати і використовувати мовні засоби з метою здійснення ефективної комунікації у власній мовленнєвій діяльності. Риторичну компетентність можна визначити як здатність будувати монологічну, діалогічну, полілогічну мовленнєву діяльність, мета якої полягає в досягненні взаєморозуміння та співробітництва, переконання розглядається

як засіб досягнення ефективної комунікації. В контексті розвитку комунікативної компетентності вчителів введено в науковий обіг поняття «мовленнєвий позитив» як загальна характеристика поведінки мовця в конструктивній ситуації спілкування, що досягає мети комунікації. Таким чином, мовленнєвий позитив педагога – це емоційно зважена, психологічно доцільна, змістовно довершена професійна мовленнєва діяльність, що має на меті досягнення ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

2. Теоретичний аналіз проблеми розвитку комунікативної компетентності педагогів у психолого-педагогічній та лінгвістичній літературі дозволив створити модель розвитку комунікативної компетентності педагога та розглянути її сутність через такі складові, як теоретична (концептуальні засади, принципи та умови розвитку комунікативної компетентності педагогів) та практична (включає в себе етапи розвитку комунікативної компетентності педагогів, зміст, форми та методи роботи, види впливу на педагога).

3. Модель розвитку комунікативної компетентності педагогів впроваджено в практику роботи міського методичного кабінету департаменту освіти Вінницької міської ради, а саме консультативно-тренінгового центру «Крок», основними напрямками діяльності якого є організаційний, науково-інформаційний, інноваційний, науково-практичний та аналітичний. Розроблено науково-методичне та практичне забезпечення тренінгу «Мистецтво педагогічної комунікації». Провідною формою організації роботи є проведення тренінгу, технологія якого обумовлює доцільність виділення трьох етапів: першого – очного, другого – дистанційного, третього – підсумково-аналітичного. Під час тренінгової роботи доведено, що ефективність розвитку комунікативної компетентності педагогів можлива за дотримання таких умов: цілісність, неперервність і системність у розвитку комунікативної компетентності; побудова змісту та структури навчання в умовах спеціальної організації педагогічного неперервного процесу; орієнтація педагогічного процесу на особистісно-діяльнісну спрямованість; активізація механізмів саморозвитку особистості та концептуальний розвиток педагогів; забезпечення

розвитку професійної комунікативної компетентності педагогів шляхом інтеграції мовної, мовленнєвої, риторичної складових комунікативної компетентності; впровадження сучасних інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій у систему післядипломної освіти. Проаналізовано результативність розробленої моделі розвитку комунікативної компетентності педагогів і доведено дієвість інтерактивних форм і методів розвитку професійної комунікативної компетентності.

5. Упровадження моделі розвитку комунікативної компетентності педагогів надало можливість створити навчальне забезпечення її реалізації та розробити методичні рекомендації з питань розвитку комунікативної компетентності педагогів у системі неперервної післядипломної освіти.

Проведене автором дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку комунікативної компетентності педагогів і засвідчує необхідність її подальшої розробки за такими напрямками: визначення науково обґрунтованих критеріїв результативності роботи, змістовна інтеграція вузівської та післядипломної освіти, напрацювання дієвих практичних форм реалізації наступності та неперервного навчання педагогів у курсовий та міжкурсний періоди.

Сподіваємось, що робота консультативно-тренінгового центру «Крок» зацікавить педагогічну громадськість та сприяє розвитку особистості сучасного вчителя: з великим комунікативним потенціалом, високим рівнем мовленнєво-комунікативної компетентності та належною соціально-комунікативною активністю, що є ефективним чинником оптимізації навчально-виховного процесу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Головин Б. И. Основы культуры речи. – М.: Высш. шк., 1988. – 319 с.
2. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. – К., 2000. – 312 с.
3. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении. – М., 1987.
4. Коваленко С. М. Сучасна риторика: навчально-практичний посібник. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 184 с.
5. Козьяков Р. В. Развитие коммуникативной компетентности у будущих учителей в системе непрерывного педагогического образования: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / Козьяков Роман Валерьевич. – Москва, 2004. – 205 с.
6. Кузибецкий А. Н., Рождественская Н. Н. Научные основы и техники управленческой коммуникации руководителей с персоналом образовательных учреждений: Учебно-методическое пособие (дидактический комплекс коммуникативно-ориентированного курсового обучения руководителей учреждений образования) / Науч. ред. В. В. Сериков. – Волгоград: Изд-во ВГИПК РО, 2004. – 120 с. и представления учителя о себе. - Дисс. ... канд. психол. н. - СПб., 2003. - 196 с.
7. Лазарев М. О. Про становлення культури професійно-педагогічного спілкування майбутнього вчителя // Вища педагогічна освіта. – К.: Вища школа, 1994. – Вип. 17. – С. 29-34.
8. Лебедик І. Соціально-професійна комунікація як фактор розвитку професійної самореалізації студента. // Рідна школа. – 2007. - № 4. - С. 17-20.
9. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. - М.: Смысл, 1999. - 287 с.
10. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.
11. Лещенко Г. Компендіум основних методичних понять: стислий виклад засад формування комунікативної україномовної компетенції. //

- Українська мова і література в школі. – 2009. – № 5. – С. 6-13.
- 12.Макаровская И. В. Коммуникативная компетентность : навчальний посібник. – К.: Вища шк., 2003. – 311 с.
- 13.Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: навчальний посібник. – К.: Вища шк., 2003. – 311 с.
- 14.Нестерова И. И. Формирование коммуникативной компетентности у студентов педвуза средством решения ситуативных коммуникативных педагогических задач: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / Нестерова Ирина Николаевна. – Санкт-Петербург, 2007. – 171 с.
- 15.Нечволод Л. І., Паращич В. В. Риторика: зб. навч. і контрольних вправ та завдань. 10-11 класи. – Х.: Торсінг, 2004. – 210 с.
- 16.Ніколенко Л. Модернізація післядипломної педагогічної освіти в контексті особистісно орієнтованого підходу. // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – № 2. – С. 38-41.
- 17.Основи ораторського мистецтва : практикум / Укладач О. І. Когут. – Тернопіль: Астон, 2005. – 296 с.
- 18.Психологу для роботи. Діагностичні методики : збірник [Текст] / [уклад.: М.В. Лемак, В.Ю. Петрище]. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші. - 2011. – 616.
- 19.Прозорова Е. В. Педагогические условия развития коммуникативной компетентности будущего учителя в процессе высшего профессионального образования : на материале изучения пед. дисциплин : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Прозорова Елена Викторовна. – Хабаровск, 1998. – 215 с.
- 20.Рогов Е. И. Учитель как объект психологического исследования: пособие для школьных психологов по работе с учителем и педагогическим коллективом. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 496 с.
- 21.Сагач Г. М. Золотослів. – К.: Школяр, 1998. – 415 с.
- 22.Сагач Г. М. Риторика: навч. посібник для студентів серед. і вищих навч. закладів. – К. – Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 568 с.

23. Сухомлинський В. Вибрані твори в п'яти томах. – К., 1976.
24. Тармаева Е. В. Развитие коммуникативной компетентности у будущих учителей : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Тармаева Елена Викторовна. – Улан-Удэ, 2007. – 174 с.
25. Федорчук В. Комунікативна компетентність педагога. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.
26. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. - М.: Изд-во Института Психотерапии. 2002. - 490 с.
27. Харченко В. К. Спонтанная коммуникация: в поисках языкового позитива. // Русская словесность. – 2007. – №3. – С. 53-57.
28. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика. – К., 2003. - 318 с.
29. Шатрова С. А. Формирование коммуникативной компетентности будущих педагогов : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Шатрова Светлана Анатольевна. – Волгоград, 2010. – 217 с.

У посібнику використано публікації автора:

1. Дрозд Т. М. Мовленнєва та риторична компетентність як складові комунікативної компетентності педагога. // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми». – Вінниця. - 21-23 травня 2008 р. – № 17. - С.34-39.
2. Дрозд Т. М. Мовленнєва розминка як засіб розвитку творчих здібностей та підвищення мовленнєво-комунікативної компетентності. // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Психолого-педагогічні аспекти розвитку пам'яті та творчого мислення». - м. Вінниця. - 16-18 жовтня 2008 р. – С. 161-167.
3. Дрозд Т. М. Актуальні питання формування мовленнєво-комунікативної

- та риторичної компетентності вчителя. // Відродження. Науково-методичний вісник Вінницького ОПОПП. - 2008. - № 1. – С. 145-148.
4. Дрозд Т. М. Процес використання підручника на уроці риторики як один з ефективних методів творчої роботи учнів. // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Український шкільний підручник у європейському вимірі». – Вінниця. - 21-22 жовтня 2009. – С. 70-78.
 5. Дрозд Т. М. Мовленнєвий позитив - запорука ефективної комунікації. // Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції «Актуальні проблеми розвитку особистості у системі дошкільної та загальної середньої освіти». - Вінниця. - 21-22 жовтня 2010 р. – С. 81-87.
 6. Дрозд Т. М. Формування комунікативної компетентності вчителів у процесі здобуття вищої освіти та в системі післядипломної освіти. // Тези Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційна освітня діяльність: регіональні аспекти». – Біла Церква. – 14-15 квітня 2011 р. – С.149-152.
 7. Дрозд Т. М. Актуальні питання розвитку мовленнєвого позитиву як засобу особистісного зростання вчителя. // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка. – Випуск 8. Частина II. – Полтава, 2011. – С.103-108.
 8. Дрозд Т. М. Спецкурс «Формування мовленнєво-комунікативної компетентності педагога в ІППО»: перша спроба і перші висновки. // Відродження. Науково-методичний вісник Вінницького ОПОПП - 2011. - №1.
 9. Дрозд Т. М. Розвиток комунікативної компетентності вчителів філологічних спеціальностей у системі післядипломної освіти. // Розвиток професійної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти. / Науково-методичний посібник. – Вінниця, ОПОПП. - 2011.- С. 59-67.
 10. Дрозд Т. М. Структура комунікативної компетентності вчителів

- філологічних спеціальностей. // Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції «Психолого-педагогічні проблеми розвитку особистості в сучасних соціокультурних умовах». – Вінниця. - 27-28 жовтня 2011 р. – С. 106-110.
11. Дрозд Т. М. Мистецтво педагогічної комунікації. // Збірник наукових праць «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми». – Вінниця. – 15-16 травня 2012 р. – С. 29-33.
12. Дрозд Т. М. Проблеми підвищення кваліфікації вчителів-філологів у сучасній теорії та практиці. // Тези міжнародної науково-практичної конференції «Основні парадигми педагогіки та психології в ХХІ столітті». – Одеса. – 22-23 червня 2012 р. – С. 31-33.
13. Дрозд Т. М. Консультативно-тренінговий центр «Крок». Перші кроки і перші висновки. // Методист. – 2012. – №10. – С.72-76.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АПН – Академія педагогічних наук

ВДПУ – Вінницький державний педагогічний університет

ВМР – Вінницька міська рада

ВОІПОПП – Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників

ЗШ – загальноосвітня школа

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ІППО – інститут післядипломної педагогічної освіти

КТЦ – консультативно-тренінговий центр

ММК – міський методичний кабінет

НВК – навчально-виховний комплекс

ТЗН – технічні засоби навчання

ПРО АВТОРА



- У 1995 році закінчила Вінницький державний педагогічний інститут за спеціальністю „Вчитель російської мови і зарубіжної літератури”.
 - З 1997 року - вчитель російської мови, зарубіжної літератури та риторики НВК: ЗШ I-III ступенів – гуманітарно-естетичний колегіум №29 м. Вінниці.
 - Педагогічний стаж – 19 років. Вчитель вищої кваліфікаційної категорії.
 - Автор програми «Риторика» для учнів 5-10 кл. НВК гуманітарного напрямку, затвердженої ВОІПОПП (1999 рік).
 - Автор спецкурсу «Формування мовленнєво-комунікативної компетентності педагога в системі післядипломної освіти», апробованого на базі ВОІПОПП.
- Тема наукового дослідження – «Розвиток комунікативної компетентності вчителів філологічних спеціальностей у системі післядипломної освіти».
 - Автор 14 наукових та науково-методичних публікацій з питань формування мовленнєво-комунікативної та риторичної компетентності педагогів.
 - З 2012 р. – методист міського методичного кабінету, керівник консультативно-тренінгового центру «Крок», створеного на базі міського методичного кабінету департаменту освіти Вінницької міської ради. Автор тренінгового курсу «Мистецтво педагогічної комунікації».

«Мова – це віконця, через які людина бачить світ». Так високо оцінив значення мови в людському житті В.Сухомлинський. Чи може вчитель допомогти своїм вихованцям побачити, відчувати, полюбити світ, у якому живемо? Так. У цьому високе призначення навчання. Але уточнимо: «навчання – це насамперед живі людські стосунки між педагогом і дітьми». Налагодити взаєморозуміння та співпрацю, створити продуктивну комунікативну єдність – найважливіші завдання вчителя.

Професія педагога відзначається підвищеною мовленнєвою відповідальністю. Адже ми навчаємо й виховуємо не лише цілеспрямовано, викладаючи навчальний матеріал, а ще опосередковано – всією своєю мовленнєвою діяльністю.

Позитивне мислення – мовленнєвий позитив – позитивна поведінка. За умови єдності цих складових вчитель стає комунікативним лідером, що сприяє розвитку особистості дитини. За статистикою, всі вчителі мають належний рівень сформованості комунікативності як професійно значущої здібності. Важливо інше – зуміти зберегти власний мовленнєвий позитив.

Нехай наші слова будуть кращими за мовчання. «Не зашкодь!» Словом мудрим, щирим, переконливим допомогти Дитині повірити в свої інтелектуальні, творчі, духовні сили – це і є Мистецтво педагогічної комунікації.



Ми – піонери! Наша зацікавленість і схвальні відгуки довели, що у консультативно-тренінгового центру «Крок» є майбутнє!

